

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the south-east.*

BREDSTRUP KIRKE

ELBO HERRED

Bredstrup Kirke optræder første gang i Ribe Olde-moderes kirkeliste, der kan dateres til o. 1376/89, men muligvis er baseret på en ældre liste.¹ Siden er den omtalt indirekte 1436, da dens sognepræst hr. Thomas sammen med en række andre præster bevidnede, at broder Peder Andersen havde skænket en gård til biskop Christiern i Ribe.² 1524–26 bidrog kirken med 8 mark under landehjælpen, hvilket var blandt de laveste bidrag i Ribe Stift.³

Under reorganiseringen af kirkens økonomi efter reformationen 1536 blev Bredstrup og Kongsteds sognepræst 1555 tildelt 4 pund byg af Kronens part af tienden.⁴ 1594 var slotsfoged på Koldinghus Jon Lauritsen forlenet med Kronens del af tienden, men den skulle de år atter lægges til Koldinghus.⁵ Ved 'jævning på skatten' 1631 blev kirkens sognepræst, hr. Niels, noteret for 4 speciedaler.⁶ Kirkens begrænsede midler

forblev et væsentligt tema også i 1600-tallet. Således beklagede sognepræsten sig 1654 over, at bygningen var i så dårlig stand, at den 'ikke var tør i regnvejr'.⁷ Året efter måtte ni af egnens kirker derfor bidrage til dens reparation.⁸ Blot to år senere brød Karl Gustav-krigene ud, 1657–60, og under belejringen af Fredericia slog de svenske tropper lejr i både Bredstrup og ved annekset i Kongsted, hvor de »alting der omkring i Grund for-dærvede«. ⁹ Svenskernes lejr var placeret umiddelbart omkring kirken, hvor der ifølge Danske Atlas 1767 endnu var spor af volde.¹⁰ Bredstrup mistede alt sit træinventar, der sammen med træværk fra bygningen synes at være brugt som brænde, men i modsætning til Kongsted stod Bredstrup Kirke til at reparere.¹¹ Allerede 1667 var den atter 'ganske ruineret og forfalden', og endnu en gang måtte der samles penge ind til en reparation.¹²

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydvest. Aalborg Luftfoto o. 1950. I KB. – Aerial photograph of the church from the south-west.

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Hans Gerdes Wegge 1820, tegnet af Freerk Oldenburger 2023. – Cadastral map.

Også Englandskrigen 1807 påvirkede kirken, der i en periode blev inddraget til krudtmagasin.¹³

Ejerforhold. 1666 overlod Kronen sin andel af kirketienden til såvel Bredstrup som Ullerup, Erritsø, †Kongstrup og Vejlbj kirker til Ottilia Meyer, datter af hofapoteker Samuel Meyer.¹⁴ Herefter nedarvedes denne indkomst via svigersønnen Hector Masius til Charlotte, Sophie Hedeveg og Anne Elisabeth von der Maase, der 1720 gav dem tilbage til Kronen.¹⁵

Selve kirken tilhørte kronen frem til 1712, da den blev solgt til Catharina Sophie Specht.¹⁶ Kronen købte imidlertid kirken tilbage 1720,¹⁷ og den blev herefter lagt til Koldinghus Rytterdistrikt. Den må folgelig være afhændet ved auktionerne over rytterdistriktets gods 1766, formentlig til kammerråd Henrik Molrath Richter, der er nævnt som ejer 1772.¹⁸ 1768 blev kongetienden afhændet til borgmester Thomsen og rådmand Hans Hansen Buhl, Fredericia.¹⁹ I 1793 er sidstnævnte endvidere anført som kirkeejer.¹³ Han solgte 1799 til kammerråd, major Jens Christoffer Bolvig til Nebbegaard.²⁰ Efter Bolvigs død blev kirken 1811/12 erhvervet af sognepræst Poul Fenger,¹³ og den tilhørte fra 1827 hans enke, ovennævnte Hans Buhls datter Cathrine Dorthea Buhl (jf. s. 3706).¹³ Kirken blev i familien frem til 1900-tallet, og den overgik til *selveje* 25. juni 1919.²¹

Anneksforhold. Frem til Kongsted †Kirkes nedrivning 1661 var den anneks til Bredstrup.²² Kongsted

sogn blev herefter indlemmet i Bredstrup. 1929–42 var Bredstrup anneksogn til Pjedsted og 1975–79 til Herslev, derefter blev kirken hovedsogn med Pjedsted som anneks.²³ Til sognet er 2001 føjet en del af det tidligere Trinitatis Landsogn (jf. s. 553).

Kirken er opført i landsbyens sydvestligste hjørne hvor Bredstrupvej møder Bredstrup Kirkevej. Kirken ligger forholdsvis frit, idet kun præstegården og Bredstrup Gamle Skole ligger vest for kirken, mens der er åbent mod marker både mod nord og syd. Kirkegården er kileformet som følge af mindre udvidelser mod øst 1913 og syd 1971.²⁴ Dens mest markante islæt er begravelseshøjen i den nordøstre ende (s. 3706).

Kirkegården *hegnes* af et lavt dige af varierende udformning. Mod syd, øst og nordøst er diget støbt i beton med tagformet overside, mens det mod vest består dels af kløvede kvadre, dels af en stedsegrøn hæk, der også er benyttet nord for kirken. Diget blev repareret 1624–25,²⁵ men var 1650 så forfaldent, at 19 favne skulle repareres.²⁶ 1767–68 var det forsømt, forfaldent flere steder, så kreaturer havde fri adgang til kirkegården.¹⁸ Også 1828 var kirkegården utilstrækkeligt indhegnet.¹³

Indgange. Hovedindgangen (fig. 2) er etableret syd for tårnet og består af en kørelåge med dobbelte støbejernsfløje hængt i høje, kvadratiske granitpiller. På begge piller er placeret en lampe. Mod øst er en dobbeltfløjet fodgængerport med enkle gitterfløje af støbejern hængt i piller som hovedindgangens. Mod vest er en fodgængerlåge med støbejernsgitter hængt mellem kvadratiske granitpiller; lågen forbinder kirken med præstegården.

†*Indgange.* En ny kirkelåge med rist blev udført 1618.²⁵ 1625 blev hele kirkeporten fornyet,²⁵ og 1650 skulle den repareres.²⁶ 1754 blev der udfærdiget en ny kirkeport med låge.²⁷ 1767 var denne ubrugelig.¹⁸ 1833 var lågerne gode, men manglede 'lukkelse'.²⁸ Den søndre låge skulle atter fornys 1840.²⁸ 1849 var port og låger ødelagte, utvivlsomt som følge af tidens krigshandlinger.²⁸

Bygninger på og ved kirkegården. Et kombineret material- og toilethus er opført 1990 i kirkegårdens sydvestlige hjørne (arkitekt Knud Erik Lauridsen, Fredericia).²⁹ Det er grundmuret af røde tegl og har tag af røde vingetegl. Døre og vinduesrammer er malet blå. En materialgård er etableret øst for kirkegården ved parkeringspladsen o. 1993.³⁰

Fig. 4. Luftfoto af kirken set fra sydvest. Odense Luftfoto 1953. I KB. – Aerial photo of the church from the south-west.

Fig. 5. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the north.*

Præstegården ligger umiddelbart vest for kirkegården. Den er opført 1967 som en vinkelbygning af gule tegl, hvortil der vinkelret på den nordre længe er føjet to mindre, parallelle tilbygninger; den seneste er tilkommet 2013–14, da også den ældre tilbygning blev udvidet.³¹ Alt er bygget af gule teglsten med rødt tegltag. Landsbyskolen blev opført 1854 ved kirkens sydvestlige hjørne. Den er bygget af røde tegl og har nu skifertag. Skolen var i funktion frem til 1960, men tjener nu som beboelseshus.

†*Bygninger.* Efter Karl Gustav-krigene 1657–60 var præstegården nedbrændt sammen med den øvrige landsby, og sognepræst Niels Toft måtte have kongelig hjælp til opførelsen af en ny.³² 1761 blev en trelænget gård opført af hvidpudsede tegl med stråtekt tag.³³

På samme grund som ovennævnte skole blev der 1721 opført en rytterskole. Dennes bygnings-tavle er nu på Bredstrup-Pjedsted Fællesskole.

BYGNING

Kirken består af et romansk kor og skib, hvortil knytter sig et vesttårn fra o. 1483 og et ved sydsiden opført våbenhus fra 1800-tallet, der nu fungerer som ligkapel. Våbenhuset afløste et ældre tvåbenhus af bindingsværk. Triumfmuren er fra 1935, idet den oprindelige triumfmur formentlig blev nedrevet efter Karl Gustav-krigene. Orienteringen er omtrent solret.

Grundplan. Den romanske kirke, der ikke er udstukket med rette vinkler, udgøres af et kun tilnærmelsesvist kvadratisk kor og et rektangulært skib vest herfor. Kirkens asymmetriske fremtoning kommer først og fremmest til udtryk i koret, der slutter sig til skibet i en skæv, nordligt orienteret vinkel, og hvis sydmur er markant tykkere end nord- og til dels østmuren. Af medvirkende årsag til indtrykket af en ubalanceret bygning er bagmurenes stærkt ujævne forløb, der i hovedsagen kan tilskrives periodevis sætningsskader og

dertil hørende reparationer (s. 3682); kor og skib er jævnhøje.

Materiale og teknik. Kirken er bygget af rå *kamp* med anvendelse af *granitkvadre*, alt på en *profilsokkel* med let hulet skråkant (s. 3538, fig. 4). Soklen er på korets nordøsthjørne beriget med et fremspringende ansigt i relief, hvis detaljer dog næsten er helt bortroderede, mens en formodet figurativ *†*skulptur (ansigt?) på skibets nordvesthjørne har rejst sig fra en kubeformet og glat plint over et stiliseret planteornament(?) (fig. 9-10). Kvadrene er anvendt over et enkelt skifte på korets sydside, hvor de ret høje sten måler op til 50 cm, men er ellers udelukkende anvendt som hjørnekæder og omkring døre og vinduer.

Døre og †vinduer. Granitportalen i syd, der ifølge Mackeprangs typologi er en *tosøjleportal* henregnet til den såkaldte Ribegruppe,³⁴ fremstår siden tilmuringen 1915,³⁵ hvor kirkens vestdør blev etableret, som en niche i det gamle våbenhus, mens åbningen mod skibet er lukket i flugt med bagmuren. Som blændingen nu fremtræder mod våbenhuset – pudset og hvidt – er det ikke muligt at fastslå dørhullets oprindelige form. Tidligere var åbningen imidlertid retkantet og ført op i selve buen, hvilket – kombineret med den fladt spændte bue – ikke levner plads til et tympanon; formentlig har der derfor været tale om en rundbuet åbning (jf. fig. 12 og 50).³⁶

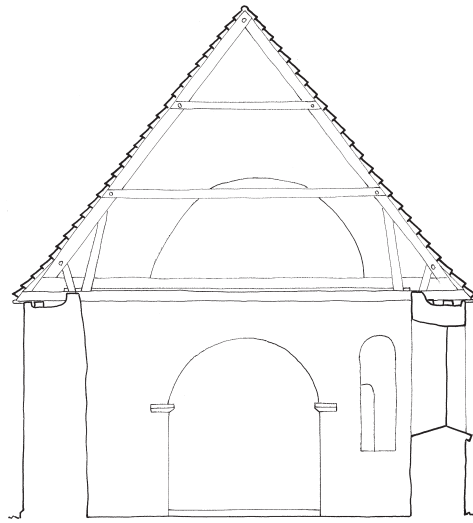

Fig. 7. Tværsnit gennem skibet set mod øst. 1:150. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2022. – Cross section through the nave seen from the east.

Portalens monolitsøjleskafter er opstillet i åbningens falsede karme, hvor baserne er delvist skjult under det hævede gulv. Hvordan skibets profilsokkel forholder sig til døren, er derfor et åbent spørgsmål, men hvis fremgangsmåden svarer til norddørens, er soklen ikke ført ind under portalen (jf. ndf.). Baserne har en stærkt forenklet, attisk profil med kraftige, fremspringende hjørneknopper,³⁷ hvoraf nogle muligvis er beri-

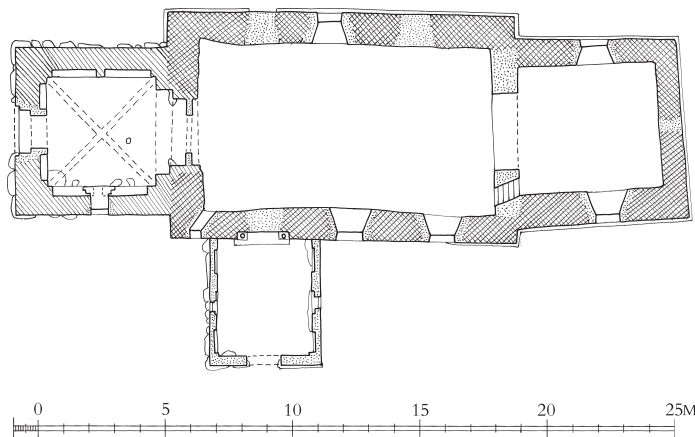

Fig. 6. Plan. 1:300. Målt af Kristian Pedersen 1976, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2022. Signaturforklaring s. 9. – Plan. Key on p. 17.

get af relieffer (medaljon?), men portalens generelle, ret grove materialebehandling vanskeliggør en nærmere bestemmelse af formerne (fig. 15). Ydermere kan dele af motiverne være udvisket 1882 ved afrensningen af de tykke kalklag, hvoraf der flere steder ses rester.²⁸

Søjlerne krones af terningkapitæler med relief-smykkede skjoldfelter over vulst, mens det krumhugne, fladtrykte kilestensstik hviler på retkantede kragsten med stejl, nedre affasning (fig. 13-14). Skjoldene, der adskilles af hjørnestrengene, har som nævnt svært tolkelige udsmykninger, der i øst tilsyneladende består af en stiliseret palmet, hvori mod det tilstødende felt mod åbningen er glat. Det vestre kapitæl har mod åbningen muligvis et flettet, delvist beskadiget geometrisk symbol,

mens den tilstødende flade rummer et stiliseret dyr(?).

Forekomsten af en frisøjleportal i den af kampesten byggede kirke i Bredstrup er bemærkelsesværdig, idet – som påpeget af Mackeprang – denne portaltype næsten altid kun ses på 'rene' granitkvaderkirker (jf. også portalen i Erritsø Kirke, s. 3617).³⁸

Den blændede norddør, der bryder skibets sokkel, havde retkantet åbning og er tilsyneladende opmuret med vanger af hjørnehugne kvadre, hvoraf enkelte muligvis er udskiftet. Overdækningen består af en monolitoverligger af irregulær form, og åbningens højde andrager ca. 210 cm, bredden 105-110 cm (jf. fig. 5). Tilmuringen, af kampesten, er udført på ukendt tidspunkt.

Fig. 8. Korets østgavl. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The east gable of the chancel.*

Fig. 9-10. 9. Detalje af korets sokkel, nordøsthjørne (s. 3673). 10. Detalje af skibets sokkel, nordvesthjørne (s. 3673). Foto Arnold Mikkelsen 2022. — 9. Detail of the plinth of the chancel, north-east corner. 10. Detail of the plinth of the nave, north-west corner.

Fig. 11. Korets sokkel, sydside (s. 3673). Foto Arnold Mikkelsen 2022. — The plinth of the chancel, south side.

†*Vinduer*. Koret har efter normen haft et øst-vindue, hvis placering midt på den hvidkalkede mur angives af en blændet, rundbuet åbning af granit (jf. fig. 8). Det lave vindue, hvis bund ligger 190 cm over soklen, er tilsyneladende opbygget af en sålbænk, hvorover et eller to skifter karmsten krones af en monolitoverligger. Kvadrene er omhyggeligt tildannede mod åbningen og har irregulær form på ydersiden. Af skibets romanske vinduer er ingen bevaret, men muligvis anes dele

af en rundbuet åbning umiddelbart vest for det nuværende vindue.

Indre. Kirkens indre dækkes af flade bjælkelofter, hvis reparationer gennem tiden er dokumenteret flere gange (jf. s. 3682).

Kor og skib adskilles af en triumfmur med rundbuet korbue fra 1935 (s. 3682). Før den tid var interiøret kendetegnet af et langhusagtigt præg, der var resultatet af nedrivningen af kirkens oprindelige, i udformning ukendte †triumfmur, hvilket

Fig. 12. Romansk granitportal (s. 3673). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque granite portal*.

Fig. 13-14. Detaljer af romansk granitportal. 13. Kapitæl, vest (s. 3674). 14. Kapitæl, øst (s. 3674). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Details of Romanesque granite portal. 13. Capital, west. 14. Capital, east.*

formentlig skete i tiden omkring Svenskekrigene, hvor kirken gentagne gange led betragtelig skade (s. 3686).

Taggavle. Den næsten intakte taggavl i skibets vestende er opført af hånd- og hovedstore marksten og flintblokke. Materialet er kompakt opmuret i en hård, hvid kalkmørtel med tilslag af småsten og med mange mindre kampesten og flintestykker indtrykket i fugerne (fig. 16). Gavltrekanter har *bomhuller* i to niveauer samt et par smalle, vandrette afsæt i murværket, hvor korterevarende byggestop tillod mørtelen at afbinde. Gavlsplidsen er ommuret ved tårnets opførelse, der tillige resulterede i, at gavlens vestfacade blev skjult af tårnets østmur. Murværket er endvidere langs taglinjen fornyet med små teglsten.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Tårn. I modsætning til korets og skibets skæve, vejrbidte fremtoning fremstår det smallere, sengotiske tårn homogent og velbevaret, da det ikke som kor og skib under Svenskekrigene blev udplyndret i samme grad; 1661, hvor resten af kirken var stærkt beskadiget, var tårnet således 'endnu bevaret' (jf. s. 3686).³⁹

Fig. 15. Detalje af romansk granitportal. Søjlebase, øst (s. 3673). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of Romanesque granite portal. Column base, east.*

Dendrokronologiske undersøgelser af tagværket sandsynliggør endvidere, at det blev bygget i tiden o. 1483 (s. 3688).

Det er opført over en kvadratisk grundplan og rejser sig ved kirkens vestende i tre stokværk med gavle i øst og vest. Østmuren er kun af halv tykkelse, idet den støtter sig op ad skibets vestgavl frem for at hvile på denne, som ellers ofte ses (jf. fig. 21g). Store granitblokke danner basis for munkestensmurene, hvis lødighed skyldes en gedigen håndværksmæssig indsats, der dog ikke har kunnet forhindre de sædvanlige skalmuringer på især vest- og sydfacaderne. Her markerer murankre med årstallene 1870-71 den seneste, større

Fig. 16. Skibets vestre trekantgavl set fra loftet (s. 3677). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The western gable triangle of the nave seen from the loft.*

omsætning.²⁸ De røde sten, der nederst i tårnrummet suppleres af marksten, er i bagmurene lagt i munkeskifte i en lys, grovkornet kalkmørtel med midtridsede, skødesløst behandlede fuger, og her ses endvidere adskillige åbne *bomhuller*, ud for hvilke stilladsgulvene var placeret.

Tårnrummet, der siden 1915 fungerer som våbenhus, har været forbundet med skibet via en nu blændet, spidsbuet arkade. Rummet får lys fra syd gennem et fladbuet vindue med indvendig, tredobbelt fals, hvoraf den inderste dog kun er delvist bevaret, mens spor af et muligt $\dagger$ vindue(?) i vestmuren er synligt over døren. Væggene beriges af fladbuede, helstensdybe nicher, to mod nord og syd, der adskilles af helstenspiller samt to smalle nicher flankerende det nye indgangsparti fra 1915 i vest (s. 3686); døråbningen må formodes at have erstattet en midterniche. Beslægtede dekorationer med vægnicher kendes fra en række

kirker i Syd- og Sønderjylland (jf. Vester Vedsted, *DK Ribe* 3451).

Loftet består af et krydshvælv med halvstensribber, der udspringer i hjørnerne omtrent i niveau med nichernes buestik. De aksmønstermurede halvstenskapper – den østre med blændet klokkerebshul – hviler på forlæg undtagen i øst, hvor en høj, to en halv sten dyb skjoldbue med spidsbuet helstensstik tillige bærer tårnets østmur. Ribberne er på oversiden forstærket med svære helstensoverribber, og i hjørnerne rejser hvælvfortanderingerne sig et stykke over bunden af lømmerne (jf. fig. 19).

Mellemstokværket, hvor gulvet udgøres af hvælvets krumme overflade, har adgang fra skibets loft via en irregulær, sekundær åbning midt i gavlen (jf. fig. 16). 1767 var hullet beskrevet som så snævert, at degnen ved ringning med stort besvær måtte krybe gennem åbningen, der atter 1769

ønskedes udvidet.¹⁸ Østmurens øvre del understøttes her af en spidsbuet og halvstensdyb aflastningsbue med helstensstik, der skiftevis er sat af stander- og binderskifte. Stokværket har ingen vinduer, men i nordmuren tæt ved østgavlen er en sekundær, fladbuet dør med halvstensstik og lige gennemløbende karme indsat formentlig endnu i middelalderen; de røde munkesten svarer

i størrelse til tårnets øvrige, og fugebehandlingen er den samme på nær den stærkt øgede bredde på sidstnævnte (jf. fig. 19). Indgangen, der er bevaret som en 95 cm dyb niche i bagmuren, var betjent via en *fritrappel*, formentlig den, der blev repareret af en snedker 1618-19; 1623-24 blev 'trappen til tårnet færdiggjort'.²⁵ 1650 manglede den tømmer,²⁶ og 1661 var den helt borte.³⁹

Fig. 17. Tårnet set fra sydvest (s. 3677). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The tower seen from the south-west.*

Klokkestokværket nås via en tømret trappe langs sydvæggen, og den lave etage har mod alle verdenshjørner et falset glamhul, hvoraf klokken er ophængt ud for det østre (jf. fig. 1, 5 og 17). Åbningerne er spidsbuede mod øst og vest, hvorimod de to øvrige er fladbuede, sidstnævnte med omsatte stik af små mursten, der formentlig stammer fra 1959, hvor de skulle repareres;⁴⁰ glamhullerne lukkes af brede jalousier, der i ældste form kan føres tilbage til 1883.⁴¹ Fra denne tid stammer muligvis også bræddegulvet, idet man på dette tidspunkt ønskede en 'gang ved hullerne, hvor man kan stå for at lukke og åbne dem'.²⁸

I tagrummet – tårnets oprindelige klokkestokværk – er kirkens ældre klokkestol bevaret (s. 3688), og her ses i gesimshøjde og nederst i trekantgavlene åbne *bomhuller* for et *hængestillads*; glamhullerne udgøres i hver side af to høje og slanke, fladbuede og falsede åbninger.

Eftermiddelalderlige tilføjelser. † *Våbenhus.* Et ældre våbenhus – givetvis eftermiddelalderligt – er nævnt 1619, hvor nogle tavl var faldet ned. 1650 blev bindingsværksmuren repareret med 250 mursten og 10 tønder kalk samt 'to fodstykker og to stænger' (stolper).²⁶ 1772 var taget i meget slet stand.¹⁸

Fig. 18. Tårnrummet set mod sydvest (s. 3678). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The inside of the tower looking south-west.*

Fig. 19. Sekundær $\dagger$ dør i tårnets mellemstokværk, set mod nordøst (s. 3679). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Secondary door in the middle storey of the tower, looking north-east.*

Våbenhuset ved skibets sydside, der siden 1915 fungerer som ligkapel, er fra 1800-tallet og opført af små, røde mursten i en størrelse, der ligger lidt under normalformatet (21×10×4,5 cm). De tynde mure rejser sig over en syld af marksten og en fire skifter høj, retkantet sokkel. Flankemurene afsluttes af en falsgesims, der forkropper sig om gavlen, fra hvis hjørner en skrågesims med tilsvarende profil er opmuret langs trekantgavlen. De asymmetrisk anbragte, rundbuede vinduer i øst- og vestmuren – hver åbning kronende en i facaden indmuret gravsten – er muligvis sekun-

dære, mens den fladbuede dør i sydgavlen kan være udvidet.

Væggene i øst og vest beriges i det indre hver af tre rundbuede nicher fra 1986-87 (jf. s. 3686).⁴² Loftet, hvis midterste del i længdeaksen er hævet, ønskedes 1891 løftet, så buen over den romanske syddør kunne komme fuldt til syne (sml. fig. 12 og 50-51). Dette loft blev senere erstattet af et trætondehvelv, hvis vederlag endnu er synligt over loftet, mens loftets nuværende form stammer fra renoveringen 1986-87. Våbenhusets tiltagende forfald i løbet af 1910'erne førte til beslut-

ningen om at henlægge kirkens adgang til tårnet, hvilket som nævnt skete 1915.⁴⁰

Kirkens *triumfmur* er fra 1935, hvor man genetablerede den oprindelige adskillelse mellem kor og skib, nu med indmuret skorstensrør. Beslutningen var formentlig motiveret af det forhold, at korets bjælkelag buede kraftigt nedad, bl.a. som følge af skorstenens belastning.⁴⁰ Muren er af røde teglsten i normalformat lagt i krydsforbandt, hvori mod korbuens gennemgående stik af krumhugne, maskinrifledede kvadre samt de affasede kragbånd er af granit. I sydsiden er der etableret en rund-buet prædikestolsopgang (jf. fig. 25).

Taggavle. Korets østre trekantgavl er af små gule teglsten i et format, der omtrent svarer til våbenhusets (21,5×10,5×4 cm); skiftegangen er i krydsforbandt med strømskifter langs gavllinjen.

Skibets østre trekantgavl, der har en bred, rund-buet åbning (jf. fig. 7), er som triumfmuren af røde teglsten i normalformat lagt i krydsforbandt. Murkronen mellem bindbjælkerne er af samme materiale, og muligvis blev også *†*falsgesimsen på korets og skibets sydside opsat på dette tidspunkt (nedtaget 1962).

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. 1619 blev dele af kirken repareret med de sten,

der var faldet ned af tårnet, hvortil indkøbtes kalk af Jep Bøgvad i Kolding. Desuden blev kirkens loft 1618-19 repareret af en snedker, og 1624-25 fik loftet tilført tre dusin 'gode' planker, der blev kørt med tre vogne fra Kolding.²⁵ En stor, men ikke nærmere beskrevet istandsættelse blev 1632-33 gennemført over 36 dage og indebar anvendelsen af blandt andet 5.000 mursten, 500 tagsten, 15 store murankre, 500 spigre og søm samt træ til vindskeder.²⁵ De mange mursten antyder, at der var tale om en tårnrenovering omfattende skalmuring og opsættelse af ankre. Arbejdet udførtes af fem muremestre fra Vejle ('Vedele') med folk samt kalkslagere, en 'pligtskarl' og en karl med vogn til kørsel af vand og sand; muremestrene fik 150 daler i løn samt mad og øl for 35 daler og 3½ mark.²⁵

1650 blev endnu en stor entreprise forberedt, hvortil behøvedes store mængder materiale til tage, tagværker og våbenhus (s. 3688), mens murværket også skulle tilgodeses: til tårnets sydside således 600 mursten og tre læster kalk, mens revner i østgavlen krævede fire ankerbjælker på hver 14 alens længde og otte jernankre af ½ skippund jern. En særlig bevågenhed fik den revnede triumfmur, 'muren mellem kor og kirke', hvis reparation var

Fig. 20. (†)Våbenhuset set fra sydvest (s. 3681). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The porch from the south-west.*

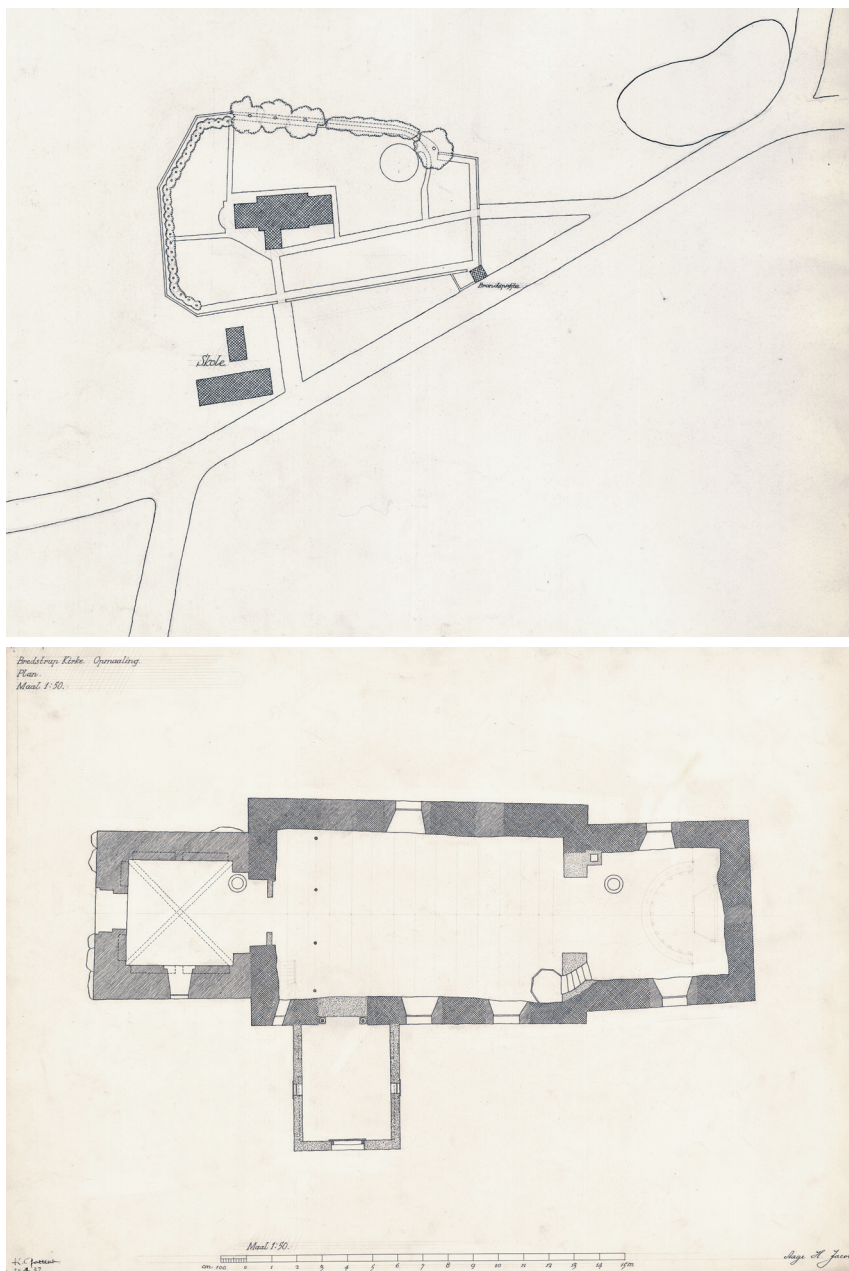

Fig. 21a-b. Opmålinger. a. Situationsplan. 1:2000. b. Plan. 1:300. Målt og tegnet af Aage H. Jacobsen 1936-37. I Danmarks Kunstbibliotek. — Scale drawings. a. Location plan. b. Plan.

‘højlig fornøden’ såfremt kirken ikke skulle ‘skilles ad og falde ned på jorden’; hertil gik ni bjælker på hver 16 alen og to jernankre. Herudover skulle mindre arbejder på kirkens sydside og i østenden udføres samt på tage og vinduer.²⁶

28. febr. 1654 ansøgte kirkens præst Iver Nielsen om penge til reparation af kirken, da den ikke var tør i regnvejr.⁴³ I en skrivelse til de jyske Rigsråder af 16. august samme år blev man af kongen opfordret til at overveje, om ikke kirkerne i Bred-

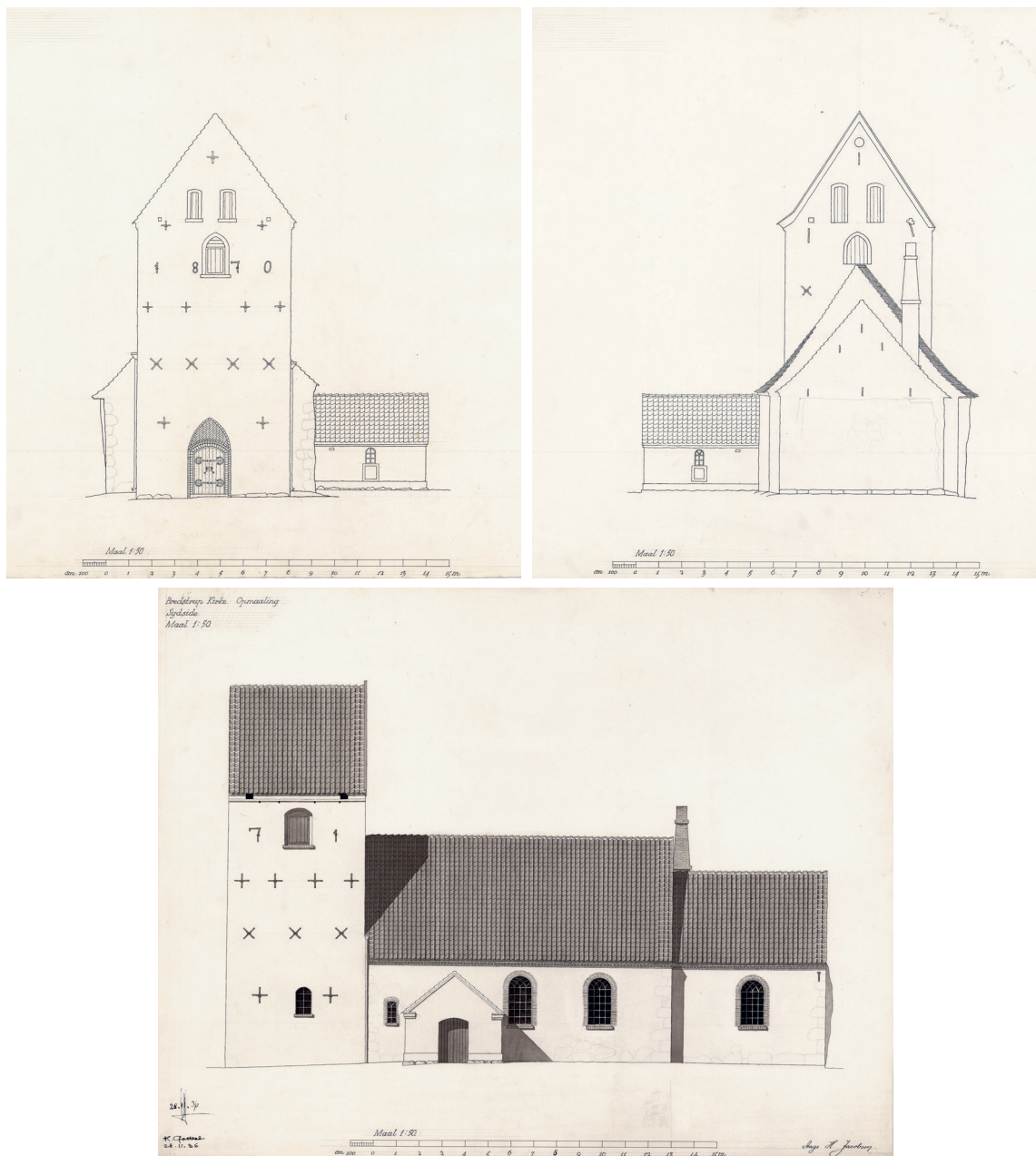

Fig. 21c-e. Opmålinger. 1:300. c. Opstalt af vestfacade. d. Opstalt af østfacade. e. Opstalt af sydfacade. Målt og tegnet af Aage H. Jacobsen 1936-37. I Danmarks Kunstbibliotek. – Scale drawings. c. Elevation of west facade. d. Elevation of east facade. e. Elevation of south facade.

strup og Kongsted (s. 3717) skulle nedrives i stedet for Ullerup $\dagger$ Kirke (s. 554) med den begrundelse, at de to kirker var de 'allerbrøstfældigste' af alle de kirker, der fandtes i indherrederne.⁴⁴ Bredstrup Kirke skulle således repareres inden vinter, såfremt

man ville undgå, at 'hvælvingen' – vel korbuen – og 'den ganske kirke' skulle 'nedfalde'.⁴⁵ Som bekendt skete det ikke, og året efter blev det pålagt Steen Bille til kirkens reparation at indsamle penge fra de af lenets kirker, der havde forråd.⁴⁶

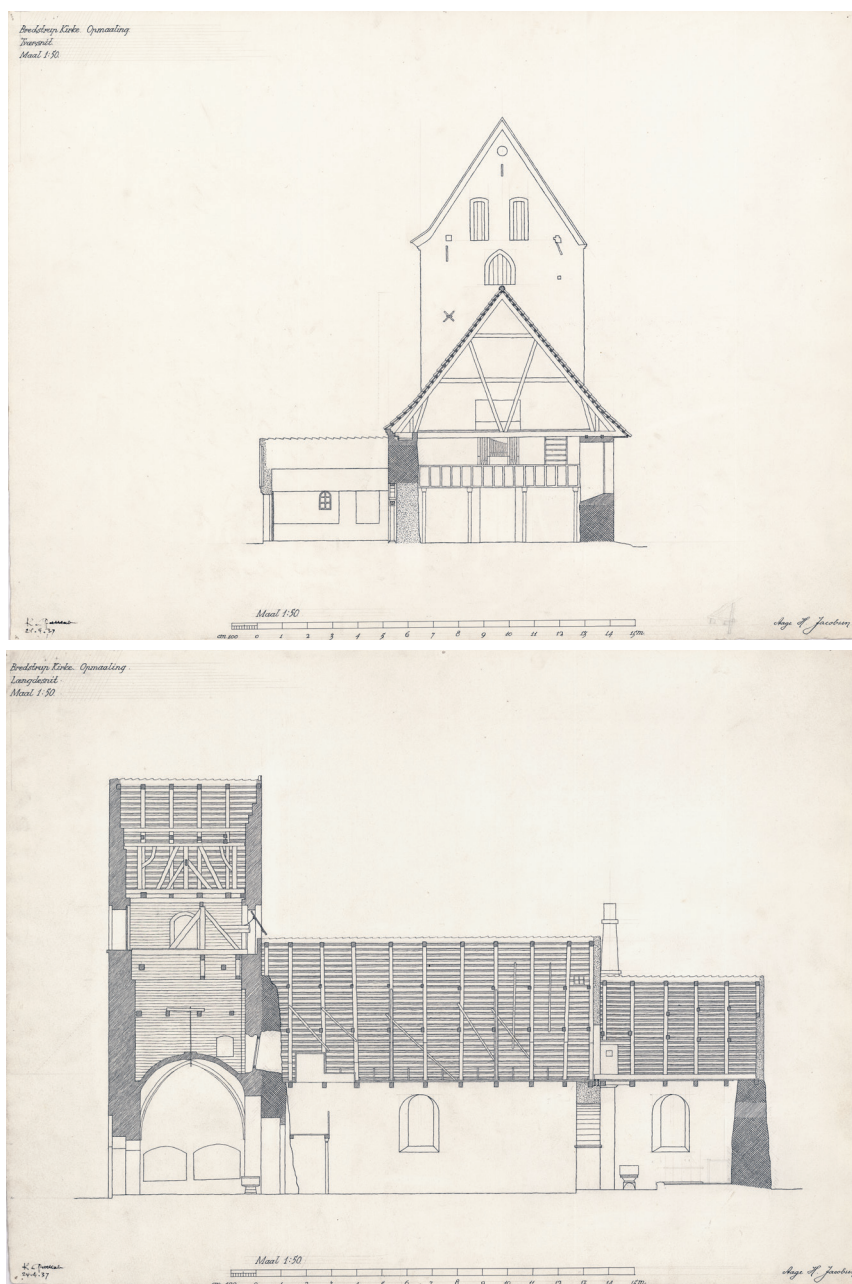

Fig. 21f-g. Opmålinger. 1:300. f. Tværsnit af skib set mod vest. g. Længdesnit set mod nord. Målt og tegnet af Aage H. Jacobsen 1936-37. I Danmarks Kunstmuseum. — Scale drawings. f. Cross-section looking west. g. Longitudinal section looking north.

En større istandsættelse blev herefter gennemført 1655-56, hvor blandt andet en muremester reparerede 'kirke og tårn', og en glarmester indsatte en del nye vinduer. Ifølge regnskaberne blev der indkøbt 14 lispund og 11 skålpund jern til ni

murankre og fire jernstænger til vinduerne; desuden ni læster kalk samt 10 lægter og tre egeplaner til vindsleder. Bjælkeloftet blev fornyet med otte bjælker af en snedker fra Kolding, der lagde en nyt loft af seks dusin brædder. Derudover blev

tre dusin brædder lagt under blyet og 200 tagsten indkøbt.

Kirkens accelererende forfald efter krigens ødelæggelser kulminerede 1661, hvor kun tårnet og 'kirkemuren (endnu) var bevaret' (jf. ndf.),³⁹ men hvor man dog vurderede, at den stod til at redde.⁴⁷ 'Det ganske indværk' og en stor del af overdelen var fordærvet, nedrevet og borte. Endnu 1667 var bygningen 'ganske ruineret og forfalden',⁴⁸ men ved et kirkesyn 1700 var 'langkirken' dog i god stand, hvorimod tårnet var brøstfældigt inde som ude, hvor muren i sydsiden var revnet.¹⁸

Som følge af et uvejr vinteren 1792 havde kirken lidt 'betydelig' skade på mur og tag, hvilket blev udbedret året efter. 1796-97 var bygningen på alle måder velvedligeholdt,¹³ hvilket gentoges de følgende år.¹³ 1806 undergik kirken mindre reparationer, hvorefter den var i meget god stand.⁴⁹ Da kirken 1808 fungerede som krudtmagasin, kunne der ikke foretages syn.¹³ 1812 var loftet overalt utæt,¹³ hvilket var udbedret 1820.⁵⁰

En 'hovedreparation' 1817 bevirkede, at kirken året efter var i god stand,⁵¹ men allerede 1819 blev loftet helt omlagt, heraf tre fag med nye brædder.¹³ Mindre udbedringer foretoges 1835, mens tårnet fik nye ankre 1844.²⁸

Kirkens *istandsættelse 1935-36* (arkitekt B. Billund, Fredericia) omfattede genopførelsen af triumfmuren (s. 3682), gulvfornyelse samt inventar (s. 3690).⁵² En mindre istandsættelse 1948 omfattede trægulve og paneler.⁴⁰

En *restaurering 1962* (arkitekt J. K. Jepsen, Kolding) omfattede nyt varmeanlæg (s. 3689),⁵³ nyt tag (s. 3688), reparationer af tagværk samt diverse murerarbejder, herunder på tårnet.²⁹

En *istandsættelse 1971* (arkitekt Kristian Pedersen, Vinding) koncentreredes blandt andet om tårnet, hvor revnedannelser i de indvendige mure blev udbedret og tre 'søjler' blev udskiftet.²⁹

Istandsættelsen 1976 omfattede nye gulve (jf. ndf.) samt omplacering af døbefonten (s. 3696), mens ligkapellet, det tidligere våbenhus, blev renoveret 1986, hvor loft, tagværk og tagbeklædning blev udskiftet, ligesom flankemurenes blændinger blev tilføjet (arkitekterne Aakjær og Lund, Rødning).

En større *renovering 2009* var fokuseret på tagværk og tagbeklædning (s. 3688), murankre og

isolering af loft samt gulve i samme (arkitektfirmaet Lauridsen og Lundehøj, Fredericia).

Gulve. Kirkens gulve består siden 1976 af røde mursten af 'munkestensformat' (26×12×5 cm) i let forskudte, fladelagte skifter på tværs af gangretningen, mens kortrinnet består af et hævet rulskifte;²⁹ under stolene er der et plankegulv af fyrretræ, der første gang er nævnt 1902, hvor 'fodbrædderne ved stolene' var kassable.⁴⁰ Med det nye gulvs anlæggelse fjernedes midtergangens 'præstegårdsløber'.²⁹ Ligkapellets gulvbelægning består af gule normalsten.

†*Gulve.* 1735-36 ønskede præst og sognemænd at få lagt stengulv – vel mursten – under stolene, da gulvet var 'optrådt'.²⁷ Gulvet i 'den store gang', dvs. midtergangen, blev omlagt 1819.¹³ 1887 skulle korets gulv opfyldes og omlægges, da det var sunket.²⁸

I forbindelse med våbenhusets omdannelse til ligkapel 1915 blev et nyt gulv af klinker (Rendbjerg? jf. ndf.) i cement på beton udlagt.³⁵

1916 blev der lagt brædegulv omkring alteret (fjernet 1976) og ved samme lejlighed ønskedes korets flisegulv rettet til. Endvidere skulle der omkring døbefonten og opgangen til koret lægges fliser.⁴⁰ Formentlig var der tale om de sorte og gule klinker – i koret i skakternmønster – fra Rendbjerg Teglværk, der blev udskiftet 1976 (jf. ovf.).²⁹ 1935 blev der, i forbindelse med kirkens istandsættelse, udført fornyelse af kirkens trægulve, som atter, efter et svampeangreb, der også omfattede vægpanelerne, blev repareret 1948.²⁹

Døre. Kirkens indgangsdøre i tårnets vestmur og skibets vestgavl stammer fra 1915, hvor den indtil da benyttede indgang gennem våbenhuset blev tilmuret. Den ydre åbning er fladbuet i spidsbuet spejl, hvis bund er muret i aksmønster, alt i røde normalsten. Åbningens dybe vanger er af samme materiale, mens selve dørindfatningen er opmuret af nye og genanvendte munkesten. Den brede og retkantede dør til skibet er indsat samtidig med lukkemurens opførelse.

Vinduer. Korets og skibets rundbuede vinduer er formentlig fra o. 1868, hvor seks vinduer ønskedes 'udskiftet' med støbte, rundbuede jernvinduer;²⁸ 1871 skulle kun et vindue 'anbringes' i skibets nordside, hvor der mod øst ses spor af et

Fig. 22. Klokkestol, af egetømmer fældet o. 1418 (s. 3688). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bell frame, of oak timbers felled c. 1418.*

nu blændet vindue.²⁸ Åbningerne har indvendig smig, er ufalsede i det ydre og lukkes som nævnt af hvidmalede støbejernsrammer. På skibets loft er henstillet en jernramme (fra skibets $\dagger$ østvindue i nordsiden?) svarende til kirkens nuværende. Det mindre, fladbuede vindue vest for våbenhuset er fra 1883, hvor det erstattede et ældre vindue af den halve størrelse.²⁸

$\dagger$ Vinduer. 1623-24 oplystes, at Søren glarmester fra Kolding reparerede kirkens vinduer.²⁵ 1650 blev et vindue i tårnet og skibets sydside repareret.²⁶ Kirkens vinduer var 1661 'slet ude'.⁴⁷ 1862 ønskedes det lille tårnvindue udskiftet med en trækrude og trådgitter.²⁸

Tagværker. Korets og skibets fyrretræstagværker – hvert fag med bindbjælke, spær og to hanebånd – er af nyere dato, dog med enkelte genanvendte egekomponenter i koret. Over skibet er der desuden lange stivere på to af fagene (jf. fig. 7). Mu-

ligvis er skibets tagværk fra tiden o. 1920, hvor det var meget mangelfuldt og viste tegn på råd-
denskab, ligesom det visse steder var skredet ud.⁴⁰ Hullerne mellem bjælkeenderne lukkes nu af en sugfjæl, der i sin nuværende form er fra 1962, men i en periode var enderne i sydsiden indlejret i en nyere $\dagger$ gesims (jf. fig. 21f og 48). Over bjælkelaget er udlagt et supplerende bræddegulv. Tagværkerne er senest renoveret 1962.

Tårnets tagværk består af seks spærfag, hver med bindbjælke, spær, spærstivere og hanebånd (jf. fig. 21g). Hovedsagelig er der tale om oprindeligt egetømmer, der for spærenes vedkommende er fældet o. 1483 (jf. ndf.). Gavlfagene, enkelte bindbjælker samt et par hanebånd er dog fornyet. Ligkapellets fyrretrætagværk bestående af i alt fem spærfag er fra 1986, hvor et ældre egetræsfag, der forhen var placeret som 2. fag fra nord, blev flyttet til gavlen.

†*Tagværker*. 1650 var fire spær forrådnet på sydsiden samt en del af loftet.²⁶ 1661 var to spærfag ('kobbelt') nedtagne og et tredje delvist afbrækket, muligvis i koret, hvor to bjælker var hugget ned og lofterne borte.⁵⁴ 1871 blev våbenhusets tag afmonteret og spærfagene efterset.²⁸

Klokkestolen er placeret ud for glamhullet i øst og er delvist fremstillet af genanvendte egestolper. Den består af to fag dobbelte bjælker, der er tappet i krydsafstivede stolper i rummets midte, og som hviler på korte stolper i lydhullets fals.

Den oprindelige (†)*klokkestol* i tårnets loftsrum, af egetømmer fældet o. 1418 (jf. ndf.), er beregnet til to klokker. Den består af tre langsgående fag på hver tre stolper, de midterste med skråstivere og flankeret af skråstillede stolper (fig. 22). Fagene indrammes af bund- og topremme, førstnævnte kæmmet over tagværkets bindbjælker. Endestolperne forbindes af krydsende stivere, og midtfaget har yderst i begge sider supplerende hjørnebånd af krumvokset tømmer.

Eftersom tårndateringen (o. 1483) i forhold til klokkestolen er væsentlig senere, må der for sidstnævntes vedkommende være tale om genbrug (†*klokkestabel*?), hvilket antydes af ubenyttede taphuller og bladninger samt enkelte vejrbidte overflader (jf. fig. 22).

Dendrokronologiske undersøgelser. Fra tårnets tagværk og den ældre klokkestol er 2021 udtaget henholdsvis seks og fire boreprøver, der alle er dateret. For tårnets vedkommende viste fem af prøverne, alle fra spær, et fældningstidspunkt på o. 1483, mens den sjette prøve fra en spærstiver stammer fra træ, der er fældet o. 1500; denne kan være opsat i forbindelse med en reparation. Klokkestolens prøver viste derimod fældningstidspunkter o. 1418.⁵⁵

Tagbeklædning. Kirken dækkes overalt af røde, håndstrøgne vingetagsten (Falkenløve, Klassisk Dansk) oplagt 2009; undtaget herfra er ligkapellet, hvis håndstrøgne tagsten fra Bygholm Teglværk er oplagt 1986-87.

†*Tagbeklædning*. Kirkens blytag er første gang nævnt 1619, hvor det var så nedbrudt, at 'folk ikke kunne stå under tørt tag', hvorefter der til supplerende indkøbtes et skippund bly af borgmester Jep Bøgvad i Kolding, ligesom 700 søm til

blyet og tin til at lodde med måtte skaffes.²⁵ Arbejdet udførtes af Johan 'skørtækker' fra samme by, hvorfor der måtte betales for vognleje; tækeren og hans dreng fik kost i otte dage, og der var yderligere en karl i fire dage.

Enkelte blyplader og 'nogle sten' var blæst ned 1624-25, og 1629-30 var 13 tavler bly nedblæst på korets nordside. Sidstnævnte blev genoplagt af tømrer Christen Lauritzen og to karle, der fik øl, mad og løn.²⁵ At dele af taget var tækket med tegl, fremgår også 1632-33, hvor tagbeklædningen blev suppleret med 500 tagsten. 1629-30 blev 13 afblæste blytavler på korets nordside genoplagt, hvilket 1639-40 fulgtes op med 20 opgange bly til korets nordside. Arbejdet udførtes af Niels skiffer-tækker, der blev hentet i Kolding; han og en svend var ved kirken i 10 dage, og der blev indkøbt et dusin brædder, 800 søm til blyet, 100 til brædderne, ½ skippund bly og tin til lodning.²⁵ 1650 ønskedes det meste af blyet omstøbt og omlagt, da det på den søndre side var 'forrustet' og 'forbrændt' af solen, så det regnede ned i kirken. Til dette, inklusive to render ved våbenhuset, krævedes 15 skippund bly samt seks dusin blybrædder. Til reparation af afblæste tagsten 'over kirken' og tårnet skulle derimod bruges 200 tagsten og fire tønder kalk, mens våbenhusets tag behøvede 350 tagsten.²⁶ 1654-55 var der i kirkens beholdning 300 tagsten, som den 'gunstige, velbyrdige lensmand' havde givet.²⁵ En større indsamling blandt områdets øvrige kirker muliggjorde en istandsættelse 1656; 'kirken og tårnet' blev repareret, hvortil anskaffedes 200 tagsten, et skippund bly og blybrædder, 14 lispund og 11 skålpund jern til ankre og vinduer, ni læster kalk, brunrød farve (jf. ndf.), 10 lægter og søm dertil, egeplanker til vindske-der, otte bjælker indlagt i kirken samt seks dusin brædder til loftet, sidstnævnte pløjet og oplagt af en snedker fra Kolding. Af naturalier forbrugtes 2 pund rug, 1 pund malt og fire sider flæsk.²⁵

1661 var alt det bly borte, som havde været på sydsiden af kor og skib, på nær otte eller ni tavler. På korets nordside var det beskadigede blytag derimod bevaret, mens tegltaget på samme side 'over kirken' (skibet?) for halvdelens vedkommende var fordærvet.³⁹ Al blyet var på et tidspunkt før 1700 blevet erstattet med tegl.¹⁸

20. dec. 1825 mistede kirken 600–700 tagsten ved en storm.⁵⁰ Det nuværende tag erstattede tegltaget fra 1962, der oplagdes efter forslag af arkitekt J. K. Jepsen, Kolding.²⁹

Farveholdning. Bygningen er ude som inde overalt hvidkalket på nær den blanke granitsokkel, der dog er kalket under korets østfacade.

†*Farveholdning.* Kirkens facader har i perioder været rødfarvede, som det ses af regnskabet for årene 1632–33, hvor der indkøbtes 16 skålpund brunrødt (muligvis kun tårnet, jf. f.eks. Lejrskov og †Jordrup kirker, *DK Ribe* 2427 og 2457). Det blev 1655–56 suppleret med yderligere 20 pund ‘til at staffere kirken med’.²⁵ Tårnet stod i en periode tilsyneladende i blank mur, eftersom syd- og vestfacaderne 1921 blev kalket ‘som et forsøg’.²⁹ 1819 blev hele loftet malet med hvid limfarve,¹³ og 1896 skulle samtlige lofter males, dog sådan at bjælkernes †dekorationer bibeholdtes.⁵⁶ 1908 skulle loftet males efter den ‘antagne skitse’.⁴⁰

Opvarmning. Kirken er siden 1988 tilsluttet fjernvarmenettet.²⁹

†*Opvarmning.* 1879 havde 65 af sognets 114 familiefædre og enker med egen husstand indgivet forlangende om installering af en *kakkelovn* i kirken og havde tilmed indsamlet penge til det første års brændsel. Ovnene blev på kommunens regning anskaffet 1881 eller 1882 og anbragt i korets nordvesthjørne, hvor en skorsten blev opmuret (jf. fig. 52);²⁸ denne blev senere udskiftet og sløjfedes 1962 med det nye varmeanlægs installation. 1883 skulle den flyttes, da den dækkede for døbefonten.²⁸ Ovnene, der 1888 var malet med lys oliemaling,⁵⁶ ønskedes udskiftet 1909, da opvarmningen ikke var tilstrækkelig.⁴⁰ 1931 blev en ny installation leveret af C. M. Hess’ fabrikker i Vejle, da det gamle var ‘forbrændt’ og ødelagt.⁴⁰ Formentlig var der tale om det *kaloriføreanlæg* af støbejern, der 1962 blev erstattet af et *varmtvandsanlæg*, hvis oliefyrede kedel var placeret i toiletbygningen (ingeniør H. P. Knudsen, Odense).⁵⁷

Elektricitet. Kirken fik efter en indsamling i sognet installeret elektrisk lys 1919–20, hvilket udførtes af installatør Chr. Nielsen, Børkop.⁵⁸

Fortov. 1932 igangsattes en udlægning af en 1-alen bred stenbro omkring kirken.⁴⁰

Fig. 23. Glasmaleri, 1968, i korets nordvindue (s. 3689). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Stained glass, 1968, in the north window of the chancel.*

GLASMALERIER

1968 (fig. 23), udført af Johan Vilhelm Andersen, København, efter donation af Anne Marie Himmelstrup, Rungsted, født i Kongsted.⁵⁹ Motivet viser *Korsfæstelsen* udført i en grundtone af violette nuancer med anvendelse af gule, brune og blå farver. Kristus på korset flankeres af Johannes og en knælende Maria, begge glorieerede; sidstnævnte støttes af en skikkelse (kvinde?) med langt hår. Over den korsfæstede hoved er på korstræet gengivet de ord, Pilatus ifølge Johannesevangeliet (19,19) satte på korset: »Iesus Nazarenus Rex Iudæorum« (Jesus fra Nazaret, jødernes konge).

Mosaikken er sammensat af størrelsesmæssigt uensartede glaskomponenter i småle sprosser, der fikses af to bredere sprosser. I korets nordvindue.

Fig. 24. Indre set mod øst. Foto Hugo Mathiessen 1912. I NM. – *The church interior looking east.*

INVENTAR

Kirkens ældste inventargenstande er de to romanske døbefonte (nr. 2), kirkens egen samt fonten fra den 1661 nedrevne annekskirke i Kongsted. Dåbsfadet er et af de sædvanlige vaskefade udført i Nürnberg i 1500-tallet, dog med det mindre udbredte relief af de to spejdere med drueklasen i bunden. Prædikestolen er fra tiden o. 1615/25 og udført af samme værksted, som leverede prædikestolen fra 1619 til Nebsager Kirke (s. 1113). Altertavlen er et barokarbejde fra 1660'erne, og fra denne tid stammer også en nu ombygget degnestol, der bærer flere sekundære indskrifter, herunder årstallet 1681. Alterstagerne er skænket af Laue Knudsen og Anne Pedersdatter 1694.

Der er bevaret en hel del inventar fra 1700-tallet. Dette omfatter hovedparten af sølvtojet: Oblatæskan fra 1716, sygesættet er udført 1742 af Jens Didrichsen Buch fra Kolding, den udaterede disk er udført af Niels Gertsen Thorbrügger, der virkede i Kolding i årene 1710-62, mens kalken muligvis er udført af Peder Nielsen Satterup. Den sirligt udskårne skriftestol, der nu fungerer som opgang til prædikestolen, er fra det tidlige 1700-tal. Det samme er tilfældet for pul-

pituret, der har en pendant i Vejlbj Kirke (s. 3587), og hvis emblemmalerier synes at stamme fra Mogens Thranes værksted eller fra en maler udlært hos denne. Også pengeblokken er fra 1700-tallet. Derimod er det eneste bevarede inventar fra 1800-tallet kirkedørens dobbeltfløj.

1919 skænkede lærer C. Barsøe og hustru en lysekron. Altermaleriet forestillende *Den Fortabte Søn* er udført samme år af Niels Larsen Stevns og skænket 1921 af et anonymt ægtepar fra sognet. Klokken er støbt 1929 af De Smithske Støberier, Aalborg. Stolestaderne er indrettet 1935, alterskranken er fra 1953, alterbordet fra 1965 og i nyere tid har Ebbe Lehn Petersen tegnet såvel krucifikset 1990 og salmenummer-tavlerne året efter.

Farvesætning og istandsættelser. Inventaret er farvesat ved hovedistandsættelsen 1976. Her blev både prædikestol og altertavle afrenset for sekundære farvelag og står nu i brogede stafferinger med udpræget brug af marmorering. Tilsvarende står pulpituret og skriftestolen i deres oprindelige mahogniådringer fra tiden o. 1730/40.

Der vides intet om kirkens indretning før 1660. Det skyldes ikke mindst, at kirken blev hårdt ramt af den

Fig. 25. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church interior looking east.*

svenske belejring af Fredericia under Karl Gustav-krigene 1657–60. Da blev både 'altertavlen, prædikestolen og andre kirkestole såvel som loft og døre og al anden træværk' bortplyndret og givetvis brugt som brænde af de belejrende tropper.¹¹ I formentlig 1700-tallet blev en therskabsstol indrettet i skibets vestende. 1820 blev kirkens stole istandsat og malet, ligesom prædikestol og altertavle blev malet og pulpituets malerier 'opfriskede'.⁵⁰ Muligvis er en grå og sort staffering af altertavlen fra denne tid. Senere i 1800-tallet blev inventaret malet i egetræsårdring.

Inventaret blev nymalet 1956, og samtidig blev der bygget et nyt alterbord.²⁹ Stolestaderne blev malet 1971.²⁹ En hovedstandsættelse blev gennemført o. 1976 og omfattede for inventarets vedkommende en sænkning af alterbordet og altertavlen med 30 cm, ligesom man flyttede fonten frem i koret og byttede rundt, så man fremover benyttede Kongstedkummen, men placeret på Bredstrupfontens fod.

Alterbord (fig. 25 og 27), 1956, tegnet af arkitekt E. Norn, Horsens.²⁹ Af eg, 210×78 cm, 99,5 cm højt. Bordet har afrappede hjørner, således at den

bagerste del af bordet er lige så bredt som altertavlen, mens den smallere front bedre tillader adgang inden for alterskranken. Den smallere del af alterbordet er beklædt med et *alterbordspanel* af mørklakeret eg, hvis front har fem slanke fyldinger hvis over- og underkant prydes af en bue. Siderne har en enkelt fylding; disse og den bredere, bagerste del af alterbordet står i lysegråt, mens rammeværket er mørklakeret og profilerne beige. Under hovedstandsættelsen 1976 blev bordet sænket ca. 15 cm og malet sort med forgyldte stafferinger.²⁹

†*Alterbord*, angiveligt fra o. 1940,⁶⁰ et panelværk, der var udført delvist ved genanvendelse af træ fra altertavlens ældre maleri (jf. ndf.).

†*Alterklæder*. 1) Anskaffet 1632.²⁵ 2) O. 1900, formentlig af rødt fløj og prydet af et kors (jf. fig. 24).

Altertavle (fig. 27), o. 1660'erne. En arkitektonisk opbygget tavle omfattende storstykke, postament og et kraftigt topstykke.

Fig. 26. Frisefremspring. Detalje af altertavlen (s. 3691). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Frieze in relief. Detail of altarpiece.

Storfeltet er kvadratisk, 121×121 cm, og flankeres af fremspringende salomoniske søjler med korintisk kapitæl stillet foran smalle, profilerede felter. Postamentet er højt og glat. Dets fremspring er prydede af flammelisteprofilerede fyldinger med halvrund over- og underkant. Frisen er glat under en kraftig, flerleddet gesims, der blandt andet rummer en udskåret rankebort. Topstykket er fladbuet og prydet af bruskbarok planteornamentik, der snor sig ind og ud mellem hinanden; enkelte af stænglerne prydes af blærer. Topstykket krones af en konsol, hvorpå der sekundært er placeret en kugle, hvorfra tre blomster udgår.

Tavlen står i sin oprindelige staffering fra o. 1730/40 af grønt, vinrødt, lysegråt, sort og gråmarmorering,⁶¹ som Einar V. Jensen afdækkede 1944.²⁹ På frisefremspringet er malet keruber, og på postament og frise er indskrifter i guld på sort bund. På postamentet er med fraktur citeret Nad-

verens indstiftelsesord (1. Kor. 11,23–25, »Wor Herre Jesus Christus i den Nat, der han blev for-raadt ...«). Hen over frisen er med versaler citeret Luk. 15,20 (»Da han endnu var langt borte, saa faderen ham og ynkedes ...«). Førstnævnte citat er anført i relation til det forrige altermaleri forestillende Nadverens Indstiftelse (jf. ndf.), mens sidstnævnte knytter sig til det nuværende altermaleri af Niels Larsen Stevns og formentlig anført ved dets indsættelse i tavlen 1921.

Einar V. Jensen konstaterede under sin istandsættelse af altertavlen 1944, at topstykket havde en ældre, sekundær bemaling med bund i rød marmorering med ornamenten i gul, guld, rødt og hvidt. Formentlig 1820 blev tavlen malet i overvejende gråt og hvidt,⁵⁰ og o. 1900 blev den stafferet med udpræget brug af guld, kraftiggrøn og ultramarinblåt, mens skriftfelters bund var sort og søjlerne hvide.⁶² Den blev snedkermæssigt istandsat 1946.⁶³

Altertavlen har oprindeligt haft storvinger, der nu er forsvundne; formentlig i den brand, der også beskadigede postamentfeltet og det ældste altermaleri.⁶³

Altertavlen er anskaffet i tiden efter Karl Gustav-krigen 1657–60, hvor den forrige altertavle blev bortplyndret (jf. s. 3691). Således oplyste kirkens præst 1661, at kirken ikke havde en altertavle.³⁹ Tavlen må være anskaffet kort herefter, og navnlig storstykkets bruskbarokke fremtoning stemmer udmærket overens med en datering til 1660'erne.

Altermaleriet forestiller *Den Fortabte Søn* og er malet af Niels Larsen Stevns i olie på lærred, 124×123 cm (fig. 27).⁶⁴ Maleriet er ifølge en indskrift på bagsiden skænket af gårdejer S. Kring og hustru 1921.²⁹ På en grusvej modtager og omfavner faren, der er iklædt lang, rød kjortel, den fortabte søn, der bærer en kort blå kjortel. Til højre snuser hunden til den hjemvendte søn. Baggrunden er opbygget som en kontrast mellem den frodige busk bag faren, der synes at repræsentere en hjemlig have og stå i kontrast til verden derude i form af en gylden kornmark foran et goldt

Fig. 27. Altertavle, o. 1660'erne (s. 3691). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Altarpiece, c. 1660s.*

Fig. 28. Altersølv, 1700-tallet (s. 3694). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Altar silver, 1700s.*

bjerg, som sønnen vender hjem fra og er skildret foran.⁶⁵ Denne kontrast forstærkes af forskellen mellem faren og den fortabte søns klæder. Stevns ekspliciterer, hvem faren repræsenterer i fortællingen ved at iklæde ham den samme lange, røde kjortel, han almindeligvis lod Jesus bære, eksempelvis i de omtrent samtidige altertavler i Viuf, Hvam og Vrensted kirker.⁶⁶ Derimod er sønnen iklædt en kontrasterende blå kjortel, som samtidig er kort og tætsiddende, hvilket giver ham et afgjort mere samtidigt udtryk, der kan læses som en betoning af omvendelsens nødvendighed og Frelserens nærhed også i moderniteten.

Niels Larsen Stevns udførte flere altermalerier og freskeudsmykninger til navnlig jyske kirker i årene 1918–26, foruden ovennævnte også til eksempelvis Ballum Kirke (DK Sjy 1410) og Grevinge Kirke (DK Holbæk 2342 ff).⁶⁷ Bredstrupmaleriet blev konserveret 2016 og er nu beklædt med en klimaskærm på bagsiden.⁶⁴

(†) *Altermaleri*, fra 1660'erne, forestillende *Nadverens Indstiftelse*. Maleriet blev i 1800-tallet benyttet som materiale til et nyt *†alterbord*.⁶² Af dette er bevaret to dele, af eg, der måler 61,5×37 cm og 68,5×28,5 cm.⁶⁸ Begge har brandskader,

hvilket bidrager til at forklare, at maleriet blev kasseret og dets bedre dele genanvendt.

† *Altermaleri*, o. 1800/50, en kopi efter den øvre del af Rafaels *Forklarelsen på Bjerget* (Matt. 17,1–9), der målte 115×92 cm.⁶⁹ Maleriet svarer i sin beskæring og forenkling af forlægget nøje til det samtidige altermaleri i Vejlbj Kirke (s. 3576), og de kan meget vel have været udført af samme uidentificerede maler.

Alterkalken (jf. fig. 28) er muligvis udført af Peder Nielsen Satterup, der var aktiv i Fredericia frem til 1713–41. Den er 19 cm høj, med sekstunget fod, hvis standkant er udført som planteornamentik i gennembrudt arbejde; bred standplade. På fodens ene tunge er stemplet et udpudset og nu meget utydeligt mesterstempel, der dog muligvis kan være det samme som i Erritsø Kirke (s. 3630), dvs. Peder Nielsen Satterups.⁷⁰ Skaftet er sekskantet og har fladoval midtknop prydet af tunger med indgraveret planteornamentik samt bosser med glatte ender. Bægeret har koniske sider, ved undersiden er bladornamentik, og randen er markeret af en indgraveret linje.

Disk (jf. fig. 28) er udført af Niels Gertsen Thorbrügge, Kolding (virksom 1710–62). Den er

15 cm i diameter, glat med et hjulkors indgraveret på fanen. Under bunden er to ens mesterstemp-
ler.⁷¹

†*Altersæt*, nævnt 1661 som borte.¹¹

Oblatøske (jf. fig. 29), 1716, 8,5 cm i diame-
ter, har glatte, rette sider og et fladkuplet låg pry-
det af en tungebort og foroven et uidentificeret
spejlmonogram »FvS« med årstallet 1716. Under
bunden er den stemplet med »5S«.

Sygesæt, 1742, udført af Jens Didrichsen Buch,
Kolding. *Kalken* er 13,5 cm høj med sekstunget
fod, der har en bred standplade, hvorpå guldsme-
dens mærke er stemplet. Det er stemplet med
hans mærke »IB«.⁷² Skaftet er sekskantet og dre-
vet op mod en fladoval, riflet midtknop. Det lille
bæger har let udkraget overkant og prydes af en
indgraveret indskrift: »Sal. Bregadier Donops En-
ke Frue/ Sophie Charlotte Brockdorff/ Har For-
æret Denne Kalck og Disk/ Til Bredstrup Kirke
1742« samt Brockdorffs hjelmprydede våben (en
flyvende fisk).

Dysken er 8,5 cm i diameter og glat, bortset fra
et indgraveret hjulkors på fanen. Under bunden er
det stemplet med Jens Didrichsen Buchs mærke.

Sættet opbevares sammen med en lille, moder-
ne glasflaske og en tilsvarende cirkulær *oblatøske*,

Fig. 29. Oblatøske, 1716, og alterkande udført 1947
af C. G. Hermann (s. 3695). Foto Arnold Mikkelsen
2022. – *Wafer box*, 1716, and altar jug made in 1947 by
C. G. Hermann.

Fig. 30. Alterslager, skænket 1694 af Laue Knudsen og
Anne Pedersdatter (s. 3695). Foto Arnold Mikkelsen
2022. – *Altar candlesticks*, donated in 1694 by Laue Knud-
sen and Anne Pedersdatter.

3,5 cm i diameter, 1,2 cm høj med hamret låg i
et ældre, muligvis originalt etui lavet af træ og
beslået med sort læder, der er dekorativt præget
i kvadratiske fag – tre på fronten – som firdeles
af to diagonalt krydsende bjælker på en nopret
bund. Langs æskens overkant er der messingnit-
ter, og den lukkes med to messinghasper. Indven-
dig er æsken beklædt med sort filt, hvis nitter er
fornyeede. Opbevares hos sognepræsten.

Alterkande (jf. fig. 29), 1947, med urneformet
korpus på en høj, sekskantet fod med fladovalt
led. Hanken har gæk, og låget er kuplet med
korsformet knop. Under bunden er stemplet Kø-
benhavns bymærke for 1947, C. G. Hermanns
mestermærke og Simon Groths guardejnmærke.
Desuden er indgraveret med versaler: »Til minde
om Marie og Hans Hansen Louise Lund/ Es.
2,5«. †*Alterkande*, anskaffet 1845.²⁸

**Alterkande*, 1969, udført på Cohrs Sølvvarefa-
brik og ifølge en indskrift »Skænket til Bredstrup
Kirke 1969 af L. Bjerg og hustru«. Kanden benyt-
tes nu i annekskirken, Pjedsted, og vil i henhold
til redaktionsreglerne blive beskrevet yderligere
under denne.

Altarslager (fig. 30), skænket 1694 af Laue Knud-
sen og Anne Pedersdatter fra Kongsted. 56 cm

høje med fladkuplet, profileret fod, hvorpå der med skriveskrift er indgraveret: »Laue Knudsen Anne Pedersdaatter Kongsteed Torp 1694«. Balusterskafte med blandt andet to løgformede led og bred, riflet lyseksål.

Syvstige, 1916. 49 cm høj, med en kuplet fod, hvorpå der med kursiv er indgraveret: »Christen Simonsen Kongsted 1916«. Foden går med to balusterled over i stagens stamme, hvorfra de seks arme, hver med midtled, udgår. Opstillet på en hylde under triumfbuen.

†*Alterbøger*. 1623 anskaffede man en alterbog samt Hans Thomsens salmebog for 2,5 daler.²⁵

†*Messehagler*. 1) Nævnt 1661 som borte.¹¹ 2) Nævnt 1700 som den eneste af kirkens inventargenstande, der ikke er i god stand, idet den var 'gammel og slidt'.¹⁸

Alterskranke, o. 1953.²⁹ Halvrund, af eg. Balustrene er udformet som glatte søjler med akan-tuskapitel, og håndlisten er høj og har en ind-

Fig. 31. Døbefont, samlet af dele fra to romanske fonte (s. 3696). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal font, assembled from parts of two Romanesque fonts.*

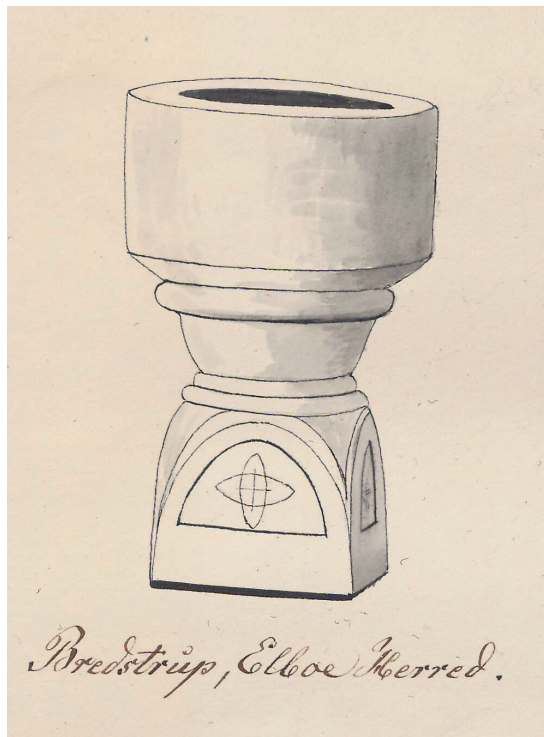

Fig. 32. Romansk døbefont (nr. 2) (s. 3696). Tegning ved Burman Becker 1854. I KB. – *Romanesque baptismal font.*

vendig hylde. Skranken står på ret høje ben, og da balustrene er stillet med stor afstand til hinanden, har skranken et let og åbent udtryk. Knæfaldet er polstret med grå uld; det blev fornyet under hoveddistandsættelsen 1976.²⁹

†*Alterskranke* (jf. fig. 25), o. 1860, halvcirkulær med drejede balustre og smal håndliste. Den er formentlig fra tiden kort efter 1860, da man forandrede koret med henblik på netop at kunne udvide alterskranken.²⁸

Døbefonte. 1) (Fig. 31), romansk, 93 cm høj, af grålig granit; fra Kongsted †Kirke.⁷³ Den hviler på en fod, der hører til Bredstrupfonten (nr. 2), og som er formet som en omvendt terningkapitel, hvis to sider rummer kors af forskellig udformning (fig. 32); den tredje er glat og fjerde side forhugget. Kummen er 70 cm i diameter og dekoreret med arkader, og som sådan kan den regnes til den store gruppe af jyske arkadefonte.⁷⁴ Kongstedfontens oprindelige fod er stillet i tårnrummet (jf. fig. 18). Den er 37 cm høj og firkant-

et med en ganske smal aftrapning omtrent halvvejs oppe på siderne. Foroven afsluttes foden af et lavt, cylindrisk skaft. Denne udformning har ikke sin mage blandt de østjyske arkadefonte; tættest kommer foden fra Gettrup Kirkes font (*DK Tisted* 722), men den geografiske afstand taler ikke for nogen nærmere relation mellem de to fonte.

Fonten stod i Kongsted Kirke frem til dennes nedrivning 1661. Siden tjente den som fuglebad i Bredstrup præstegårdshave, indtil den på et ukendt tidspunkt o. 1900 blev opstillet i våbenhuset.²⁹ 1976 blev kummen repareret, og det blev besluttet at gøre brug af Kongstedkummen i stedet for Bredstrup, dog sådan at foden blev stående i våbenhuset, mens kummen blev placeret på Bredstrupfoden nordligst under triumfbuen.²⁹

2) (Fig. 32), romansk, af grålig granit. Kummen måler 74 cm i diameter og er 60 cm høj med rette, glatte sider, mens dens oprindeligt tilhørende fod som nævnt ovenfor (nr. 1) er en omvendt terningkapitel.⁷⁵ Derved synes den at følge et mønster fra en undergruppe af de østjyske arkadefonte, og man må formode, at dette motiv blot har været malet på kummen.⁷⁶

Fonten var i sin helhed i brug frem til hovedindsættelsen 1976, da kummen blev flyttet ud i tårnrummet (jf. fig. 18) og stillet ved siden af Kongstedfontens fod.²⁹

Dåbsfad (fig. 33), udført i Nürnberg i 1500-tallet. Fadet måler 51 cm i diameter og er prydet med et drevet relief, 17 cm i diameter, af de to spejdere med drueklasen (4. Mos. 13,23) med vindruer i midten. Om relieffet er en dekorativ, nu næsten helt udpudset indskrift gentaget fem gange og uden om denne en bort af to snoede ranker med blomster i de mandelformede felter. Fanen er stemplet med tre rækker af småmønstre, to med liljer og en med grene. På fanen er pånippet tre tunger, der tillader fadet at hvile på døbefontens overkant.

Dåbskande, 1900-tallet. Urneformet, 25 cm høj, med kraftig hank og separat låg med knop.

Prædikestol (fig. 34–38), o. 1615/25, i fem fag. Hvert fag rummer en arkadefyldning med rundbuet beslagværksskant og englehoveder i sviklerne; alt indsat i en kraftigt profileret ramme med både tandsnit og ramme af karnisformede bukler.

Fig. 33. Dåbsfad, 1500-tallet (s. 3697). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal bowl, 1500s.*

Kurvens arkadefelter rummer relieffer, der alle på nær et er udført efter træsnittene i Hans Leonhard Schäußeles *Doctrina Vita et Passio Iesu Christi* (1537), hvor fra også de latinske indskrifter er hentet.⁷⁷ I læseretningen ses *Tørnekroningen* (fig. 35), der synes baseret på Albrecht Dürers træsnit fra *Den Lille Passion* (c. 1509), men med ovennævnte bogs indskrift »Iesvs Cor-/ onatvr« (Jesus krones).⁷⁸ I andet felt ses *Korsfæstelsen* (fig. 36) med »Christvs Crv-/ cifixvs Lvc23« (Kristus på korset, Luk. 23). Herefter følger *Opstandelsen* (fig. 37) med »Resvrrectio c-/ hristi Marc vl[terior]« (Kristi genopstandelse Mark. 16,1), det vil sige kapitel 16), *Noli me tangere* (fig. 38) med »Christvs ap-/ paret Maria⁷⁹ Magdal(enæ) Ioan xx« (Kristus viser sig for Maria Magdalene, Joh. 20) og sluttelig *Kristus viser sig for sin mor*. Dette sidste relief rummer den ufuldstændige, latinske sætning: »Christvs ap-/ paret matri/ iuxta [D. Ambrosium]« (Kristus viser sig for sin mor, ifølge den hellige Ambrosius).⁸⁰

Fagene adskilles af hjørnefremspring med figurer, der tjener som søjler for de joniske kapitæler, henholdsvis tre evangelister og to kvinder. Evangelisterne bærer deres bog under armen og holder en nu tom hånd frem foran sig, mens de

Fig. 34. Prædikestol, o. 1615/25 (s. 3697). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Pulpit, c. 1615/25.

Fig. 35–38. Prædikestolens fag. 35. Tornekroningen. 36. Korsfæstelsen. 37. Opstandelsen. 38. Noli me tangere. (s. 3697). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – The sections of the pulpit. 35. Christ Crowned with Thorns 36. The Crucifixion 37. The Resurrection 38. Noli me tangere.

to kvindefigurer formentlig repræsenterer kardinaldyder, idet kvinden med kalken er en personifikation af Troen. Den anden kvinde kan således have holdt et anker. De tre figurer, der holder en tom hånd frem foran sig, har alle et taphul i håndens overside, der viser, at de har mistet deres attributter.

Postamentet rummer glatte felter med smal profilramme, der adskilles af fremspring med udskåret løvehoved på fronten og på siderne bøsser; under fremspringene er store hængeknopper. Frisen har glatte fyldinger i en rig ramme med tandsnit og æggestav. Frisefremspringene har udskårne diademhoveder og på siderne halvoale bøsser. Stolen bæres af en kanneleret søjle med cirkulær kapitæl, der understøtter en bærebjælke udgående fra skibets sydvæg, og er afsluttet af en volut, der springer frem fra kurven på dennes nordside. Opgangen er ført gennem triumfvæggen, og en (†)skriftestol fra 1700-tallet (jf. ndf) tjener nu som indgang til stolen.

Stolen står i en broget staffering af rødbrun marmorering, lysegråt og detaljer i beige, gråt, rødt, sort og grønt. Den blev malet 1820 under

Fig. 40. Krucifiks, 1990, tegnet af Ebbe Lehn Petersen (s. 3702). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Crucifix*, 1990, designed by Ebbe Lehn Petersen.

Fig. 39. Stolestader, o. 1935 (s. 3700). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pews*, c. 1935.

kirkens istandsættelse.⁵⁰ Den stod frem til hovedistandsættelsen 1976 i 'ganske brunt', formentlig samme egetræsådring, der er nævnt 1935.⁶³

Stolen er nært beslægtet med prædikestolen fra 1619 i Nebsager Kirke (s. 1113), og udførelsen af hjørnefigurerne, deres kapitæler, kerubernes volutagtige pandehår og storfelternes rammer indikerer, at de er udført af samme værksted. Om også den lidt grovere prædikestol i Durup Kirke (Viborg Amt) kan henføres til dette værksted, er mindre entydigt, men typemæssigt er de forbundne.⁸¹

Stolestader (fig. 39), o. 1935. 97 cm høje gavle med volutkantet topstykke med en forsænket reliefmedaljon, hvori skiftevis er et Jesusmonogram, et chi rho-kors og en roset. Ryglænet har fire lave fyldinger. Der er opstillet 12 stole i hver side af midtergangen. De står siden 2015 i to gråtoner med detaljer i støvede lyseblå toner.⁶¹ Før da var stolene brune med grå fyldinger i ryglænet, der under en opmaling af stolene 1971 havde fået et 'blåligt, forstyrrende islæt', så de atter måtte males under hovedistandsættelsen 1976.²⁹ På loftet henligger en enkelt stolegavl, der har bevaret denne oprindelige bemaling.⁸²

†*Stolestader* (jf. fig. 24), 1660'erne(?), med rektangulære gavle prydet af en enkel profil, der etablerer et frisefelt under den smalle gesims. Istandsat og malet 1820.⁵⁰ Stolene kan være identiske med dem, der måtte indrettes efter Karl Gustav-krigene 1657–60, da de ældre stole blev bortplyndret af svenskerne.¹¹ 1849 var 12 stole ødelagte.²⁸ 1860 blev stolestaderne i selve koret fjernet.²⁸

Løse stole. I koret er opstillet fire stole af bøg med fletsæde, tegnet af Børge Mogensen (model J39, 'Folkestolen'). Yderligere tre står i tårnrummet.

†*Herskabsstol*, nævnt 1821 som indrettet 'indenfor kirkedøren', det vil sige formentlig bagerst i søndre stolerække under pulpituret.⁵⁰

Skriftestolen (fig. 43) er fra det tidlige 1700-tal. Af fyr(?). En lukket stol, hvis front har to fag og østsiden et enkelt, der samtidig tjener som

dør. Hvert fag har to stokværk. Det nedre er et fyldingspanel med en indsat arkade af udskåret akantusornamentik, mens det øvre stokværk er et vindue af et overdådigt gennembrudt arbejde skåret som en vase med blomster. Rameværket prydes af udskårne ornamenter: fire, der forestiller en nedhængende bladranke bundet sammen af en snor, og et enkelt af en rose med snirkende stilk. Stolen afsluttes foroven af en kraftig gesims.

Skriftestolen står i en mahogniådring med malede blomster- og frugtranker i langsides nedre arkader.⁶¹ De reliefskårne ranker er malet grønne og røde, mens arkaderne er lysegrå med sort detalje. Den ligger meget nær Vejlbys Kirkes (s. 3586), hvis snitværk er mere enkelt, men både mahogniådringen og de brunailmalede blomsterranker peger i retning af, at stolene udgik fra

Fig. 41. Pulpitur, o. 1730/40 (s. 3702). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Gallery*, c. 1730/40.

samme værksted; et værksted, der også meget vel kan have udført pulpiturets brøstning (s. 3702). 1862 ønskede man at fjerne stolen.²⁸ Stolen er opstillet i korets sydvestlige hjørne. Den har gennem 1900-tallet fungeret som indgang til prædikestolen, også efter triumfinurens genopførelse 1935–36.

(†) *Degnestol*, 1600-tallet, der formentlig o. 1900 er ombygget med skuffer og låger. Den ældre stols gavle har halvrundt topstykke, og i et bræt er en del ældre, udskårne indskrifter, herunder årstallet »1685« og et skjold med de sammenslyngede initialer »HLR« og årstallet »1681«. Stolen

Fig. 42. Pengeblok, 1700-tallet (s. 3704). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Money box, 1700s.*

Fig. 43. Skriftestol o. 1700/25 (s. 3701). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Confessionary c. 1700/25.*

kan altså rimeligvis dateres til 1660/81; perioden mellem træinventarets bortplyndring under Karl Gustav-krigene 1657–60 og det ældste indskårne årstal. Den stod indtil hovedstandsættelsen 1976 under prædikestolen, men blev herefter flyttet ind i skriftestolen.

Krucifiks (fig. 40), 1990, tegnet af Ebbe Lehn Petersen.²⁹ Af eg, 145×145 cm, et bredt korstræ, hvorpå der med guld er malet silhuetten af den korsfæstede Kristus samt evangelisternes symbolvæsener: Johannes' ørn (f.o.), Lukas' ørn (t.v.) Markus' løve (t.h.) og Mattæus' engel (f.n.). Hele korsets overflade er dækket af lovprisningen af Gud for det levende håb (1. Pet. 1,3–9), der er anført med sortviolette versaler. Opsat på skibets nordvæg. Ebbe Lehn Petersen, der var kongelig bygningsinspektør, bistod i flere tilfælde herredets kirker med istandsættelsesarbejder (jf. salmenummertavler nedenfor og eksempelvis Taulov, s. 3773). Han benyttede ofte overlagt tekst i sort, hvidt og guld i sine kunstneriske udsmykningsopgaver, eksempelvis i den alterprydelse, han 1983 udførte til Hjalles Kirke (DK Odense 2908, fig. 4).

Pulpitur (fig. 41), o. 1730/40,⁶¹ med brøstning omfattende 13 fag, der adskilles af en smal profiliste. Det centrale fag er et arkadefag med kanelerede pilastre og en medaljon i sviklen, mens de flankerende 12 fag er sekskantede. Pulpituret bæres af fire glatte søjler med kapitæler dannet af stiliserede akantus- og volutmotiver. Pulpiturbrøstningen er malet i brun mahogniådring med detaljer i rødt, okker og sort, mens søjlerne er gråmarmorerede. I det midterste arkadefag er et maleri af Kristus som Verdens Frelser (*Salvator Mundi*). De flankerende 12 fyldinger hver især viser en enkelt blomst – herunder liljer, roser, tulipaner og solsikker – der står for sig selv i et landskab med bjerge i baggrunden. Denne udformning er typisk for emblembøger, og en sådan har formentlig tjent som, om ikke et direkte forlæg, så som et skema for billedernes udformning.⁸³ På postamentet er med skriveskrift

i guld på sort bund anført: »skver De Lillier paa Marcken hvor Ledis de woxe, de arbeide icke/ de spinde oc icke. Men jeg siger eeder at icke end Salomon i ald sin herlighed var saa klæd som en af dem. Matth. 6 w28-29.« Pulpituret var oprindeligt til karle, men har siden 1894 tjent som orgelpulpitur. I skibets vestende. Malerierne er formentlig udført i Mogens Thranes værksted, idet navnlig baggrundslandskaberne er typiske for de sindbilleder, værkstedet udførte til eksempelvise Nørup Kirke (s. 2919 ff). Malerierne blev 'opfriskede' 1820.⁵⁰ En pendant til malerierne findes i Vejlbj Kirke (s. 3587), der er udført over samme tema, har samme bibelcitater, og hvis malerier i flere tilfælde er udført efter de samme forlæg som i Bredstrup.

Orgel (jf. fig. 41) 1894, med fire stemmer, ét manual. Bygget af Frederik Nielsen, Aarhus. O. 1934 ombygget af I. Starup, København og o. 1954 ombygget af Marcussen & Søn, Aabenraa, hvorefter stemmetallet var fem. Disposition o. 1954 (C-c³): Gedakt 8', Spidsgambe 8', Principal 4', Rørflojte 4', Oktav 2'. Ombygget 1979 af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl, og udvidet til syv stemmer, ét manual og pedal. Disposition 1979: Manual (C-c³): Gedakt 8', Spidsgambe 8', Principal 4', Rørflojte 4', Oktav 2', Mixtur 3 kor. Pedal (C- d¹): Subbas 16'. Kobling M-P. På pulpituret i vest med østvendt facade og spillebord mod nord.⁸⁴

Pengeblok (fig. 42), 1700-tallet, af eg, 26,6×30,5 cm, 87 cm høj. Den har glatte sider, og i fronten er der øverst etableret en låge, der sikres af to hængslede jernbånd med øskener til to låse. Oversidens rand er beslået med jern, ligesom to krydsende jernbånd er slået over den. I disse er etableret to møntindkast. Brunmalet med sortmalet jern. Opstillet ved indgangen fra tårnrummet.

Pengebøsse, 1900-tallet, af messing, 22 cm høj. Klokketformet med spinkelt greb og hængslet overdel med pengerrille. Opstillet på en hylde ved kirkedøren, nær pengeblokken.

Salmenummertavler (jf. fig. 39), o. 1991, tegnet af Ebbe Lehn Petersen, Odense.²⁹ Tre enkle rammer, 75×58 cm, med rektangulær ramme og søm i fire rækker til hængenumre, gråmalede. De er-

stattede nogle ældre †*salmenummertavler*, anskaffet 1971.²⁹

Dørfloj, udvendig, o. 1875, en rundbuet floj af egeplanker. Langs randen er den beslået med nitter, og de store hængsler er dekorativt udformede. Flojen står i mørklakering med sortmalet jern. I våbenhusdøren.

Dørfloj, indvendig, o. 1900, en dobbeltfloj med 2×4 fyldinger, den øverste er rundbuet. Flojene står i lysegråt med moderne messinggreb. I døren mellem tårnrum og skib.

Lysekroner. 1-2) (Jf. fig. 25), 1919, med 2×6 s-svungne arme på et balusterskaft med facetteret hængeskugle. Ophængt i en jernstang med to led i skibets midte og vestende. På den østligste kronens prydknop er indgraveret med skriveskrift: »Skænket af Lærer C. Barsøe og Hustru Bredstrup 1919« og på den vestligste »Skænket af Particulier H. J. Kring Bredstrup 1919«.

3) (Jf. fig. 44), o. 1957,⁸⁵ med 8 s-svungne arme med delfinled monteret på et balusterskaft, der er kronet af en ørn med udslåede vinger. Skaftet slutter i en hængeskugle. Ophængt i en jernstang med tre led østligst i skibet.

†*Lysekroner*, skænket 1882 af gårdejer L. P. Jensen, Kongsted.⁸⁶ Der er formentlig tale om den rigt ornamenterede lampe til seks olielys, der ses på ældre fotografier (jf. fig. 24).

Klokke, 1929, 74 cm, støbt af De Smithske Støberier, Aalborg. Om halsen løber reliefindskriften »Støbt i aaret 1861 af P. P. Meilstrup til Bredstrup Kirke. Gjorde De Smithske Støberier i Aalborg mig om aar 1929/ Skænket den 31 juli 1929 af gaardejer Gyde Andersen Gydesen og hustru Ingeborg Gydesen Kongstedgaard«.²⁹ På legemet læses »Til din pris herre lad mig lyde/ Og mange til dit hus indbyde.« Ophængt i en slyngbom om-dannet til vuggebom østligt i tårnets klokkestokværk

†*Klokker*. 1) Nævnt 1632, da den skulle repareres.²⁵ Det er muligvis samme klokke, der 1861 ønskedes omstøbt.²⁸ 2) 1861, støbt af P. P. Meilstrup ifølge indskrift på kirkens nuværende klokke.

Fig. 44. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church interior looking west.*

Fig. 45. Gravhøj med de Buhlske kirkegårdsmonumenter (s. 3706). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Burial mound containing the Buhl churchyard monuments.*

GRAVMINDER

De bevarede gravminder omfatter kancelliråd Hans Buhls gravhøj fra 1806, der foruden den oprindelige stele over Hans Buhl og hustru Mette Dorothea Buhl også er hjemsted for tre slægtninges kirkegårdsmonumenter; alle fra 1800-tallet. Endvidere er der på kirkegården to støbejernskors over faldne under den Første Slesvigske Krig, 1848-50.

†*Gravkapel*, o. 1711, over hofjægermester Gerhard von Brockdorff, *o. 1645/52, †22. jan. 1711, og dennes familie. Der vides intet nærmere om begravelsens udseende eller placering, men en praktisk betragtning ville tale for, at den har været i tårnrummet.¹⁰

Gravhøj (fig. 45), etableret 1806 af kirkeejер, kancelliråd og senere borgmester i Fredericia Hans Buhl som begravelsessted for familien. På den græsklædte høj er følgende kirkegårdsmonumenter over slægten:

1) (Fig. 46), 1806, Mette Dorothea Buhl, født Thomsen, *28. sept. 1755, †23. nov. 1806; med ægtefælle, kancelliråd Hans Buhl, †4. april 1814.

Empirestèle af sandsten, ca. 220 cm høj. På det rektangulære monuments front er indsat en skrifttavle af gullig marmor, hvorpå følgende indskrift i indhuggede versaler optrukket med sort læses: »Den retskafne/ og virksomme husmoder/ den troefaste ægtemage/ den ømmeste/ og kierligste moder/ Mette Dorothea Buhl/ fød Thomsen/ hvis støv her giemmes/ sattes dette minde/ af/ hendes dybtsørgende mand/ og/ 6 taknemmelige børn/ Hun var født d(en) 28 sept(em)b(er) a(nn)o 1755/ døde d(en) 23 november a(nno) 1806«. Over tavlen er indsat en bort med blomsterrelief. Basen rummer en femkantet niche, hvori der er stillet en marmorurne. Den høje frise er af marmor og rummer ud over Mette Buhls mindetavle en medaljon med relief

af en slange, der æder sin egen hale (*ouroboros*; et symbol på evigheden). Frisen indrammes af to skiver sort marmor, og monumentet afsluttes af et cylindrisk topstykke med vulst af blomsterrelief under den koniske overdel.

På monumentets bagside er 1814 indsat en oval skrifttavle af gullig marmor med følgende indskrift i indhuggede versaler: »Dette lille minde sattes den oprigtigste mand, den ømmeste fader/ den virksomste borger/ Hans Buhl/ Justitzraad

Fig. 46. Kirkegårdsmonument nr. 1, 1806 over kancelliråd Hans Buhl og hustru Mette Dorothea Buhl (s. 3706). Foto Arnold Mikkelsen 2022 – *Churchyard monument no. 1, to counsellor Hans Buhl and wife Mette Dorothea Buhl.*

og Borgemester/ i Frederitz samt Herreds/ Foged udi Veile Amt/ af/ hans taknemmelige børn/ som han forlod/ den 4 april/ 1814«.

2) 1827, over sognepræst Poul Fenger, *18. nov. 1774, †27. febr. 1827.

Grotte af sandsten, 74 cm høj, med ovalt felt omkranset af et relief af egeblade og foroven en sommerfugl (symbol på sjælen). I feltet er indsat en marmortavle med personalia anført i indhugget antikva og versaler (navnet). På monumentets overkant er spor af et afbrækket marmorkors. Opstillet nordligt på gravhøjen.

3) 1846, over Cathrine Dorte Fenger, født Buhl, *7. jan. 1782, †18 sept. 1846.

Rundbuet grotte af sandsten, 72 cm høj, med ovalt felt, der indrammes af et egebladsrelief. I feltet er indsat en marmortavle, hvorpå personalia er indhugget med versaler samt antikva og optrukket med sort. Øverst på monumentet er spor efter et afbrækket marmorkors. Opstillet østligt på gravhøjen.

4) 1877, over fabrikant Peter Emil Fenger, *1817 i Bredstrup, †1877 samme sted.

Grotte af sandsten, 89 cm høj, hugget som var den overgroet af laurbær. På fronten er indsat en skrifttavle af marmor med personalia i indhug-

get antikva, der er ganske medtaget af forvitring. Over tavlen er et relief af en kerub. På overkanten er spor efter et afbrækket kors. Opstillet sydligt på gravhøjen.

5) 1884, over Mette Dorte Ebbesen, født Fenger *28. sept. 1812, †29. marts 1884; med ægtefælle <Ebbe Ebbesen, *4. okt. 1813, †28. sept. 1889>.

Stele af sandsten, 73 cm høj, med tilspidsende overkant og indsat marmortavle af samme form. Personalia er anført med indhugget antikva optrukket med sort. Øverst på marmortavlen er hugget et kors. Opsat vestligt på gravhøjen.

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Jf. fig. 47), 1849, over Knud Schott Deichmann Bruun, 13. jan. 1829 på Ormholt, †13. maj 1849 som frivillig ved 11. bataljon.

Støbejernskors, 104 cm med personalia i reliefantikva afsluttet med »Han var sin Gud og Konge tro.« Korsender er formet som rundbuede kløverblade.⁸⁷ Korsarmene er dekoreret med ornamentrelieffer, mens korsstammens ende rummer en sommerfugl (jf. nr. 2). Korset blev istandsat 1948.²⁹ Opstillet sydøst for koret.

2) (Jf. fig. 47), 1851, Ole Iensen (Jensen), *20 juni 1828, †9. aug. 1851 på lazarettet i Fredericia, efter at være såret i Slaget ved Isted.

Fig. 47. Kirkegårdsmonumenter nr. 1-2, 1849 og 1851. Støbejernskors over Ole Jensen og Knud Schott Deichmann Bruun (s. 3708). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monuments nos 1-2, 1848 and 1851. Cast iron crosses for Ole Jensen and Knud Schott Deichmann Bruun.*

Fig. 48. Ydre set fra sydøst. Foto Ejnar V. Jensen 1936. I NM. – *The outside of the church seen from the south-east.*

Støbejernskors, 110 cm højt. Personalia i reliefversaler afsluttet med »Han døde med Gud for Konge og Fædreland«. Korsenderne er formet af tre tunger, og i korsstammen er et dekorativt relief og i korskæringen en solgisel. Ved korsets fod hviler en skrifttavle med en mindeindskrift i reliefversaler: »I kampens ild han mødte ufor-sagt/ da det galdt for Danmarks ret at stride. Fra Idstedslaget blev han saaret bragt/ og meget ont han siden maatte lide/ til Oiet brast og nu i tause muld/ hans matte legem finder roligheden/ tilbage her vi stande haabefuld/ at skue ham hos Gud i Evigheden./ Medborgere i Bredstrup satte mindet«. Korset blev istandsat 1948.²⁹ Opstillet sydøst for koret ved nr. 1.

Støbejernsgitre. 1) O. 1850, 4×4 fag. Såvel gitrets pæle som de mindre stænger er udført som pile; sidstnævntes er skiftevis høje og lave. Omkranser et gravsted vest for koret.

2) O. 1875, 3×2 fag, idet langsiden har et smalt midtfag, der på forsiden tjener som låge. Pælene er kraftige og slutter i en knop, mens fagene har skiftevis høje og lave stænger og foroven en rundbuebort.

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Bredstrup Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Vejle Amt i almindelighed ses s. 56–62. Henvisninger til *Danmarks Kirker*, Kbh. 1933–, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Vejle Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv.* Bredstrup Kirke.

Rigsarkivet, København (RAK). *Danske Kancelli*, Indlæg til registre og tegnelser samt henlagte sager 1650. B 160 (*Danske Kancelli*. Indlæg til registre og tegnelser); Henlagte sager 1654 (*Danske Kancelli*. Henlagte sager); Jyske Tegnelser, 1654–67 (*Danske Kancelli*. Jyske Tegnelser); Indlæg til Jyske registre 1660–63 (*Danske Kancelli*. Indlæg til jyske registre); Indlæg til jyske Tegnelser. 1651–60, (*Danske Kancelli*. Indlæg til jyske tegnelser).

Rigsarkivet, Viborg (RAV). *Koldinghus Rytterdistriktssark.* Syn på kirker 1751–64 (Koldinghus Rytterdistrikt. Syn på kirker) – *Landsbykirkernes regnskabsbøger.* Regnskabsbog for Taulov Kirke 1662–86 (Landsbykirkernes regsk. Taulov Kirke) – *Ribe bispearkiv.* Kirkesyn, 1696–1792 (*Bispeark.* Kirkesyn); Indberetninger om kirke- og præstegårdssyn, 1793–1832 (*Bispeark.* Kir-

Fig. 49. Skibets sydportal (s. 3673). 1:30. Tegning ved Burman Becker 1854. I KB. – South portal of nave.

ke- og præstegårdssyn); Diverse indberetninger om gejstlige embeders beskaffenhed, 1799-1803 (*Bispeark. Kirkeejere*); Årlige indberetninger 1805-06, 1815-19 (*Bispeark. Årlige indb.*) – *Nørvang Herreds provsti* 1803-24 (*Provstiark. Synsprot.* 1803-24) – *Bjerre Herreds provsti. Synsprotokol* for kirker og præstegårde 1803-18 (*Provstiark. Kirker og præstegårde*) – *Elbo-Holmans-Jerlev-Brusk herreders provstiarkiv. Synsprotokol* for kirker og præstegårde 1833-87 (*Provstiark. Synsprot.* for

kirker og præstegårde). – *Brusk-Nørre Tyrstrup Herreders Provstiarkiv. Synsprotokol*, 1872-1904 (*Provstiark. Synsprot.*) – *Elbo-Holmans-Jerlev herreders provstiarkiv. Kirkesynsprotokol* 1900-10, 1912-24, 1923-62 (*Provstiark. Kirkesyn*); Kirkelige sager 1910-66 (*Provstiark. Kirkelige sager*) – *Fredericia Provsti. Synsprotokol* for kirker 1965-1984 (*Provstiark. Synsprot.* 1965-84). *Pastoratsarkiv. Kommuniionsbog* 1858-93 m.m. herunder indgående breve (*Pastoratsark. Indgående breve*) – *Me-*

nighedsrådsarkivet. Menighedsrådets sager 1893–2003 (*Menighedsrådsark. Sager*).

Fredericia Lokallhistoriske Arkiv (FLA). Bredstrup Menighedsrådsarkiv. Sager, 1893–2003 (*Menighedsrådsark. Sager*).

Nationalmuseet (NM). *Håndskrifter*. Fr. Uldall, Om de danske Landsbykirker V, 29–32 (1888). *Antikvarisk-Topografisk Arkiv (ATA)*. *Indberetninger*. Einar V. Jensen 1935 (prædikestol, skriftestol, pulpitur); Einar V. Jensen 1944 (altertavle); Einar V. Jensen 1947 (altertavle); Aage Sørensen 1976 (alterparti); Karin Vestergaard Kristiansen 2015 (inventar); Anette Aalling 2016 (altermaleri).

Tegninger. *Nationalmuseet (NM)*. Kristian Pedersen 1976 (plan); Aakjær og Lund 1986 (plan, snit, opstalt af våbenhus); Lauridsen og Lundehøj 2009 (plan, snit, opstalt, detaljer). *Det Kongelige Bibliotek*. Burman Beck-

er 1854 (portal og døbefont). *Danmarks Kunsthbibliotek*. Aage H. Jacobsen 1936 (situation, plan, snit, opstalt).

Litteratur. Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Bredstrup kirke, Vejle amt*, NNU rapport nr. 09, Nationalmuseet 2022 (*Hylleberg Eriksen 2022*).

Historisk indledning og kirkens omgivelser ved David Burmeister, bygning ved Anders C. Christensen, inventar og gravminder ved David Burmeister, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Bjørn Westerbeek Dahl, Katrine Faust Larsen, Lukas Svane Nielsen m.fl. Engelsk oversættelse ved Patrick Marsden, latin ved Peter Zeeberg. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet februar 2022.

Fig. 50. Skibets sydportal (s. 3673). Foto H. A. Kjær 1897. I NM. – South portal of nave.

Fig. 51. Skibets sydportal med ældre $\dagger$ altermaleri (s. 3673 og 3694). Foto Marinus Andersen 1936. I Danmarks Kunstbibliotek. – South portal of nave with older $\dagger$ altar painting.

¹ O. Nielsen, *Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapittel ... kaldet 'Oldemoder'*, Kbh. 1869, 107, 109. For denne kirkelistes datering se *DK Vejle*, 2533 samt Jakob Kieffer-Olsen, *Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark*, Odense 2018, 399 ff.

² *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*. 1. rk. I-IV (1085-1450), 2. rk. I-IX (1451-1513). Udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 1894-1939, 6839 (27. sept. 1436).

³ »Regnskabsbog over Indtægten af Landehiælpen 1524-26«, *Danske Magazin* 4, 2 (1873), 44.

⁴ *Danske Kirkelove*, udg. af Holger Fr. Rørdam, Kbh. 1883-89, I 457.

⁵ *Danske Kirkelove* (note 4), II, 529.

⁶ *Danske Kirkelove* (note 4), III, 194.

⁷ RAV. *Landsbykirkernes rgsk.* Bredstrup Kirke; RAK. *Danske Kancelli*. Jyske Tegnelser, 1654 fol. 295 samt 1655 fol. 376.

⁸ RAK. *Danske Kancelli*. Henlagte sager (28. febr. 1654); *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551ff.* I uddrag udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1885f. (18. juli 1655).

⁹ Holger Fr. Rørdam, »Præsternes Vilkaar under og efter Krigen 1657-60«, *Ny Kirkehistoriske Samlinger*, 1869-71, 5, 2 133.

¹⁰ Erich Pontoppidan og Hans de Hoffman, *Den danske Atlas*, Kbh. 1763-81, V, 2, 965.

¹¹ RAV. *Danske Kancelli*. Indlæg til jyske registre; *Bispeark*. Kirkesyn; *Rørdam 1869-71* (note 9), 134-35.

¹² RAK. *Danske Kancelli*. Jyske Tegnelser, 1667 fol. 429.

¹³ RAV. *Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn.

¹⁴ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765 I-IV*, Udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1892-1955 (*Kronens Skøder*), 2, 240 (16. jan. 1666).

¹⁵ *Kronens Skøder* (note 14), 4, 176 (22. nov. 1720).

¹⁶ *Kronens Skøder* (note 14), 3, 466 (6. febr. 1712). RAV. *Bispeark*. Kirkesyn.

¹⁷ *Kronens Skøder* (note 14), 4, 175 (18. nov. 1720).

¹⁸ RAV. *Bispeark*. Kirkesyn.

¹⁹ RAV. *Viborg Landsting*, Skøde- og panteprotokol 1779-86 (1. juni 1778, indskrevet under 1780 på fol. 77 verso).

²⁰ RAV. *Bispeark*. Kirkeejere.

²¹ Eksempelvis er 'fabrikant Fenger i Fredericia' nævnt som kirkejer 1872 (RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde) og 1888 'fru Fenger i Silkeborg' (RAV. *Provstiark*. Synsprot.); FLA. *Menighedsrådsark*. Sager.

²² RAK. *Danske Kancelli*. Indlæg til Jyske registre; *Danske Kancelli*. Jyske Tegnelser, 1661 fol. 48.

²³ Pontoppidan Thyssen, *Dansk præste- og sognehistorie*. X, 11. *Haderslev Stift*, Aarhus 1986, 961.

²⁴ FLA. *Menighedsrådsark*. Sager; *Vore Kirkegårde* 23 (1970-71), 57, 90.

²⁵ RAV. *Landsbykirkernes rgsk.* Bredstrup Kirke.

²⁶ RAK. *Danske Kancelli*. Indlæg til registre og tegnelser.

²⁷ RAV. *Koldinghus Rytterdistrikt*. Syn på kirker.

²⁸ RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.

²⁹ FLA. *Menighedsrådsark*. Sager.

³⁰ *Det Kgl. Bygningsinspektorats arkiv*, udtalelse af kgl. bygningsinspektør Johan Richter, Kjær & Richter, 19. febr. 1993.

³¹ Dagny Slumstrup, »Bredstrup gamle præstegård«, *Vejle Amts Årbog* 1972, 221; Kgl. bygningsinspektør, udtalelse 11. juni 2013 fra arkitektfirma Kjær & Richter til arkitekt Thomas Thomsens, Fredericia, forslag til en udbygning.

³² *Rørdam 1869-71* (note 9), 134.

³³ *Slumstrup 1972* (note 31), 222.

³⁴ M. Mackeprang, *Jyske Granitportaler*, Kbh. 1948, 58-59.

³⁵ RAV. *Pastoratsark*. Indgående breve.

³⁶ Ved omdannelsen til ligkapel blev det i øvrigt henstillet til arkitekten, at søjlerne og buen blev 'rettet til, så skævheden bortfaldt', jf. RAV. *Provstiark*. Kirkesyn.

³⁷ Svarende til lignende eksempler på Ribe Domkirke, jf. *Mackeprang 1948* (note 34), 66.

³⁸ *Mackeprang 1948* (note 34), 24.

³⁹ RAK. *Danske Kancelli*. Indlæg til jyske registre.

⁴⁰ RAV. *Provstiark*. Kirkesyn.

⁴¹ Glamhullerne blev 1971 forsynet med fire oplukkelige lemme, jf. RAV. *Provstiark*. Synsprot. 1965-84.

⁴² Før 1986 var der blot to nicher, en i hver side i rummets nordlige del, begge uden øvre afslutning.

- ⁴³ RAK. *Danske Kancelli*. Indlæg til Jyske Tegnelser.
- ⁴⁴ Indherrederne, der var domineret af krongods, og hvoraf det koldingske rytterdistrikt blev dannet, omfattede Jerlev, Elbo, Holmans, Brusk og Andst herreder.
- ⁴⁵ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*. Udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1885-2005, 16. august 1654.
- ⁴⁶ *Kancelliets Brevbøger* (note 45), 18. juli 1655.
- ⁴⁷ RAK. *Danske Kancelli*. Indlæg til jyske registre.
- ⁴⁸ RAK. *Danske Kancelli*. Jyske Tegnelser.
- ⁴⁹ RAV. *Ribe bispeark*. Årlige indb.; RAV. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn.
- ⁵⁰ RAV. *Provstiark*. Synsprot. 1803-24.
- ⁵¹ RAV. *Ribe bispeark*. Årlige indb.
- ⁵² RAV. *Bredstrup Pastoratsark*. Indgående breve; RAV. *Provstiark*. Kirkesyn.
- ⁵³ RAV. *Provstiark*. Kirkelige sager.
- ⁵⁴ *Danske Kancelli*, *Indlæg til jyske registre*; jf. også *Rørdam 1869-71* (note 9), 133-136.
- ⁵⁵ *Hylleberg Eriksen 2022*. Alle prøver er udtaget i tømmer, der har bevaret splintved, eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Dateringen af tårnets tagværk bygger på fem prøver, hvoraf yngste årring er dannet 1472 (prøvenr. 615110059), mens klokkestolens datering bygger på fire prøver, hvoraf yngste årring er dannet 1407 (prøvenr. 61511049).
- ⁵⁶ RAV. *Provstiark*. Synsprot.
- ⁵⁷ RAV. *Provstiark*. Kirkelige sager; FLA. *Menighedsrådsark*. Sager.
- ⁵⁸ RAV. *Pastoratsark*. Indgående breve; FLA. *Menighedsrådsark*. Sager.
- ⁵⁹ J.V. Andersen havde 1964 leveret mosaikker til Kolding Skt. Nikolaj (s. 658), jf. også FLA. *Menighedsrådsark*. Sager.
- ⁶⁰ Dateringen er anslået ud fra Einar V. Jensens oplysning 1935, at resterne af det gamle Nadvermaleri henlå på loftet, mens han 1947 anfører, at de er genanvendt i alterbordet. NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1935 og 1947.
- ⁶¹ NM. *ATA*. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2015.
- ⁶² NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1947.
- ⁶³ FLA. *Menighedsrådsark*. Sager; NM. Indb. ved Einar V. Jensen 1947.
- ⁶⁴ NM. *ATA*. Indb. ved Anette Aalling 2016.
- ⁶⁵ Mikael Wivel, *Lysets toven. Niels Larsen Stevns og de store fortællinger*, Kbh. 1974, 171-73.
- ⁶⁶ Jf. *Wivel 1994* (note 65), 165-80.
- ⁶⁷ Jf. oversigten i *Wivel 1994* (note 65), 409-13.
- ⁶⁸ NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1944. De henlå 1935 på loftet, jf. NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1935.
- ⁶⁹ Originalen er i Pinacoteca Vaticana (inv.nr. 40333), Rom. NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1935.
- ⁷⁰ Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvsmedemærker før*

1870, 4. udgave, revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B-5704.

⁷¹ Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udgave, revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B-5822-24.

⁷² Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udgave, revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B-5825.

⁷³ P. Engelstoft, »C. Th. Engelstofts rejseoptegnelser fra 1830«, *Samlinger til Jydsk Historie og Topographi*, 4, 2 (1914-16), 407.

⁷⁴ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige døbefonte*, Kbh. 1941, 2. udg. ved Jens Vellev 2003, 306.

⁷⁵ At den cylindriske kumme hører sammen med den terningkapitælfornede fod, ses af eksempelvis Burman Beckers tegning af fonten (fig. 32). KB. Burman Becker, *Landsbykirker i Nørrejylland* fol. 63.

⁷⁶ Fonten er ikke medtaget af Mackeprang, men finder paralleller i eksempelvis Ubjerg og Vamdrup kirker; Mackeprang 1941 (note 72), *Døbefonte*, 306 ff. (gruppe II og III).

⁷⁷ Hans Leonhard Schäußelein, *Doctrina Vita et Passio Iesu Christi*, Frankfurt a.M. 1537. Hovedparten af træsnittene er udført af 'Monogrammist IS & skovl' som spejlvendte kopier efter Martin Schongauer.

⁷⁸ Spotteren for neden til venstre er overtaget fra samme bogs fremstilling af Forhånelsen.

⁷⁹ 'Maria' burde være anført i dativ, dvs. 'Mariæ'.

⁸⁰ Træsnittet er en spejlvendt kopi skåret af 'Monogrammist IS & skovl' efter Martin Schongauer. Det blev udgivet i Hans Leonhard Schäußelein, *Doctrina*

Fig. 52. Ydre set fra nordøst. Foto Marinus Andersen 1936. I Danmarks Kunstbibliotek. — *The outside of the church seen from the north-east.*

Vita et Passio Iesu Christi, Frankfurt a.M. 1537. Oversættelsen af indskriften er suppleret ud fra dette forlæg.

⁸¹ Forbindelsen er påpeget af NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen 1936.

⁸² NM. *ATA*. Indb. ved Aage Sørensen 1976.

⁸³ Blandt de utallige eksempler på en sådan skildring af blomster i emblembøger kan nævnes Daniel de la Feuille, *Devises et emblèmes anciennes et modernestirées* ...,

Amsterdam 1691, nr. 14 og Roemer Visscher, *Sinnepoppen*, Amsterdam 1614, no. A3.

⁸⁴ Yderlige information om kirkens orgel findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁸⁵ FLA. *Menighedsrådsark*. Sager. 6. juni 1957 fik kirken bemyndigelse til at opsætte 'ny belysning', og 29. nov. 1957 omtales så belysning i tårnrummet.

⁸⁶ RAV. *Pastoratsark*. Indgående breve.

⁸⁷ Jf. Aase Faye *Danske Støbejernskors*, Kbh. 1988, nr. 103.

BREDSTRUP CHURCH

Bredstrup Church is mentioned for the first time in Ribe Oldemoder's church list from c.1376/89, which may be based on an earlier list. In 1524–26, the church contributed 8 marks to *Landehjælp*, amongst the smallest contributions in Ribe Diocese. It apparently still had limited funds later on. The building was thus in such bad condition in 1654, that it 'was not dry during rainy weather', and the following year nine of the churches in the area had to contribute to its repair. Only three years later, the Dano-Swedish Wars broke out, in 1657–60, and during the siege of Fredericia, the Swedish troops set up camp at both Bredstrup and the chapel of ease at Kongsted. The Swedish camp was located immediately around the church, but Bredstrup mercifully avoided the siege, although it lost all its wooden furnishings, and woodwork from the building was apparently also used as firewood. After the war, the church was repaired, but as early as 1667 it was again

'completely ruined and dilapidated', and once again money had to be collected towards its repair. The war with Britain in 1807 also affected the church, which was used to store explosives for a period of time.

Until Kongsted †Church was demolished in 1661, it was a chapel of ease for Bredstrup. Kongsted parish was subsequently incorporated into Bredstrup. During the years 1929–42, Bredstrup was a chapel of ease parish for Pjedsted and in 1975–79 for Herslev, after which the church became the main parish, with Pjedsted as a chapel of ease. In 2001, part of the former Trinitatis Rural Parish was added to the parish (see p. 553). The church is erected on the south-western edge of the village with the old school and the parsonage (1967) as its neighbours. The small churchyard is noticeable not least for the burial mound erected in the western part of the cemetery (see below).

Building. The church consists of a Romanesque chancel and nave, with an attached west tower dating to c. 1483 and on the south side a porch erected in the 19th century, which now functions as a mortuary chapel. The porch replaced an earlier †timber-framed porch. The chancel arch wall dates to 1935; the original †chancel arch wall was probably taken down after the Dano-Swedish Wars.

The building is clearly asymmetrical, which is reflected by the lopsided chancel, the south wall of which is significantly thicker than the north wall and partly also the east wall. The back walls of the nave also follow a very uneven course, which may be due to periodic subsidence damage and associated repairs, especially resulting from the above-mentioned wars in 1657–60.

The church is constructed of unworked field-stones, but with granite ashlar at the corners and around the windows and doors, all above a profiled plinth with a slightly concave bevel (see figs. 5, 8 and 11). On the north-east corner of the chancel, the plinth is furnished with a protruding face in relief, whilst a probable figurative †sculpture on the north-west corner of the nave is no longer present (see fig. 9–10). The south door consists of a portal with two freestanding columns crowned by a keystone arch. The opening was walled up in 1915, when the west door became the entrance to the church (figs. 12 and 50). The bases and capitals are decorated with reliefs, which are hard to decipher, but probably include animals and geometrical shapes (figs. 13–15). The north door, which is of simpler design, and was walled up at an unknown date, had a straight-edged opening with an irregular, monolithic lintel at the top. The Romanesque windows are no longer in use, but the chancel, as was the usual practice, had one round-arched east window, the contours of which are still visible (see fig. 8).

Unlike the chancel and nave, the Late Gothic west tower with its three floors is quite well preserved (figs. 5 and 17–19). According to the written sources, in 1661, whereas the rest of the church was severely damaged, the tower was ‘still preserved’. Dendrochronological investigations of the roof structure indicate that this additional

building section was probably erected in c. 1483. The tower interior, which since 1915 has functioned as a porch, was originally connected to the chancel via a now walled-up, ogival arcade. The ceiling consists of one cross vault and there are segmental niches in the walls. The belfry is now installed on the upper floor, where there is a modern bell frame, but the ringing originally occurred in the loft, where an earlier bell frame is preserved. This frame, which displays evidence of previous use, has been dated to c. 1418 by dendrochronological investigations.

The porch on the south side of the nave, which has functioned as a mortuary chapel since 1915, dates to the 19th century and is constructed of small, red bricks.

Stained glass. A glass mosaic by Johan Vilhelm Andersen, Copenhagen, was inserted into the north window of the chancel in 1968. Its motif is the Crucifixion, and mainly consists of nuances of violet, along with yellow, brown and blue colours, all of glass components of uniform size, with narrow strips between (fig. 23).

Furnishings. The oldest furnishings in the church are the two Romanesque baptismal fonts (no. 2, figs. 18 and 31): the church’s own font and the font from the chapel of ease at Kongsted, which was demolished in 1661. The baptismal dish is Late Gothic and typical of washing basins from Nuremberg (fig. 33), although it has a more rare relief depicting two scouts with a bunch of grapes in the bottom. The pulpit (fig. 34) dates to after c. 1615/25 and was made by the same workshop that supplied the pulpit dating to 1619 in Nebsager Church (p. 1113). The altarpiece (fig. 27) is a baroque work dating to the 1660s, and of a similar date is a now converted parish clerk’s seat, which bears several secondary inscriptions, including the year 1681. The altar candlesticks were donated by Laue Knudsen and Anne Pedersdatter in 1694 (fig. 30).

Many of the 18th century furnishings are preserved. These include most of the silverware: the wafer box is from 1716 (fig. 29), the Communion set is from the 1700s (fig. 28). The chalice may

have been made by Peder Nielsen Satterup and the paten by Niels Gertsen Thorbrügger (active 1710–62). The meticulously carved confessional (fig. 43), which now functions as a staircase to the pulpit, is from the first part of the century, as is the gallery, which has a counterpart in Vejlbj Church (p. 3586). The only preserved 19th century furnishing is the double wing of the church door.

In 1919, the teacher C. Barsøe and his wife donated a chandelier. Niels Larsen Stevns' altar painting of *the Lost Son* was produced in the same year (fig. 27), and donated in 1921 by an anonymous married couple from the parish. In more recent times, Ebbe Lehn Petersen designed both the crucifix (1990) (fig. 40) and the hymn boards (1991).

The furnishings were painted during the restoration of 1976. The pulpit and altarpiece have had the secondary layers of colour removed and are now multicoloured with pronounced use of marbling. The gallery and confessional correspondingly have their original mahogany grain from c. 1730/40.

Sepulchral monuments. The preserved, antiquarian sepulchral monuments include Counsellor Hans Buhl's burial mound from 1806 (figs. 45–46, which as well as the original stele over Hans Buhl and his wife Mette Dorothea Buhl, is also the location for the churchyard monuments of three relatives, all dating to the 19th century. The churchyard also contains two cast iron crosses to fallen in the First Schleswig War, 1848–50.